

การพัฒนาความรู้ทางเทคโนโลยีเพื่อความมั่นคงทางรายได้ สุขภาพ และการใช้ชีวิตในสังคมผู้สูงอายุบนฐานวิถีชีวิตใหม่

วันที่รับบทความ: 19 พฤศจิกายน 2564 / วันที่แก้ไขบทความ: 16 สิงหาคม 2565 / วันที่ตอบรับบทความ: 26 กันยายน 2565

พนม คลีฉายา*

พงษ์พันธุ์ กิรติวคิน

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและอธิบายทักษะการใช้งาน ความรู้ทางเทคโนโลยี และความสามารถในการจัดการกับการใช้ชีวิตประจำวันบนฐานวิถีชีวิตใหม่ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีของผู้สูงอายุและผู้ที่จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุ และนำไปสร้างรูปแบบการพัฒนาการใช้เทคโนโลยีสร้างรายได้ ดูแลสุขภาพ ดำเนินชีวิตประจำวัน และอยู่ร่วมกันระหว่างรุ่นวัย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 1,424 คน จาก 10 จังหวัดทั่วทุกภูมิภาคและกรุงเทพมหานครและปริมณฑล การสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้สูงอายุและผู้ที่จะก้าวสู่ผู้สูงอายุ รวม 29 คน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการพัฒนาผู้สูงอายุ 22 คน และการวิเคราะห์เอกสาร ที่เผยแพร่บนสื่อออนไลน์ระหว่างเดือนมกราคม ถึง ธันวาคม 2563 นำผลการวิจัยทั้งสามส่วนมาสังเคราะห์สร้างรูปแบบการพัฒนาผู้สูงอายุบนฐานวิถีชีวิตใหม่ และดำเนินการตรวจสอบข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการวิจัยเชิงสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างปรับตัวต่อเทคโนโลยีใหม่อยู่ในระดับปานกลาง ใช้งานคล่องแคล่วระดับปานกลาง กลุ่มอายุ 50-59 ปี และกลุ่มอายุ 60-69 ปี มีความรู้ทางเทคโนโลยีระดับปานกลาง ส่วนกลุ่มอายุ 40-49 ปี อยู่ในระดับมาก สามารถใช้ชีวิตบนฐานวิถีชีวิตใหม่ ด้านการป้องกันตนเองมิให้ติดเชื้อโควิดได้มากที่สุด รองลงมาคือการพักผ่อนหย่อนใจบนสื่อออนไลน์ และการนัดหมายผ่านโทรศัพท์มือถือ สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มเปราะบาง จำนวนครึ่งหนึ่งระบุว่าไม่มีอุปกรณ์เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตเป็นของตนเอง จำนวนครึ่งหนึ่งระบุว่าไม่ใช้อินเทอร์เน็ต ความสามารถใช้เทคโนโลยีอยู่ในระดับน้อยที่สุด มีความรู้ทางเทคโนโลยีระดับน้อย สามารถใช้ชีวิตประจำวันบนฐานวิถีชีวิตใหม่ด้านการป้องกันตนเองมิให้ติดเชื้อโควิด รองลงมาคือการเปลี่ยนมาพูดคุยผ่านแอปพลิเคชันและดูหนังฟังเพลงออนไลน์บ้าง ผลการวิจัยชี้ถึงรูปแบบการสร้างรายได้จากการสร้างเนื้อหาบนยูทูบ ดิจิตอล เปิดเฟซบุ๊กเพจ การขายสินค้าออนไลน์ทั้งสินค้าทั่วไปและสินค้าที่สร้างจากทรัพยากรในชุมชน การจ้างงานอาชีพอิสระ ผู้สูงอายุมีการใช้สื่อออนไลน์ในเรื่องการงาน แอปพลิเคชันของรัฐ การเงินการธนาคาร ซื้อสินค้าออนไลน์ เข้าถึงข้อมูลสุขภาพออนไลน์ ใช้อุปกรณ์และแอปพลิเคชันดูแลสุขภาพ ใช้แอปพลิเคชันสนทนาพูดคุยกับลูกหลานที่อยู่ห่างไกล สื่อสังคมออนไลน์และเกมเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงให้ผู้สูงอายุและลูกหลานได้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ถ่ายคลิป ถ่ายภาพ เพื่อโพสต์ สอนเล่นเกม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อผู้สูงอายุประกอบด้วยหน่วยงานรัฐ องค์กรสาธารณะประโยชน์ สื่อ บริษัทธุรกิจ นักวิชาการ โดยมีบทบาท ได้แก่ การดำเนินงานตามนโยบายรัฐ ให้การศึกษา สร้างเสริมศักยภาพ ให้การดูแลผู้สูงอายุ สร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุ สร้างแรงบันดาลใจ ส่งเสริมด้านการสร้างรายได้ การสร้างองค์ความรู้ ติดตามผลผลักดันนโยบายเพื่อผู้สูงอายุ งานวิจัยมีข้อเสนอรูปแบบการพัฒนาและส่งเสริมการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเตรียมความพร้อมสังคมผู้สูงอายุฐานวิถีชีวิตใหม่ 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) สถาบันสูงวัยเพื่อความมั่นคงทางรายได้ด้วยตนเองจากเทคโนโลยี 2) สูงวัยไลฟ์สไตล์เพื่อสร้างการรวมรวมกลุ่มส่งเสริมพัฒนาผู้สูงอายุ 3) สูงวัยไปด้วยกันไม่ทิ้งกันเพื่อช่วยเหลือสร้างความเข้มแข็งและลดความเปราะบางของผู้สูงอายุกลุ่มเปราะบาง 4) สูงวัยสมารถลิฟวิ่ง ระบบช่วยเหลือฉุกเฉินให้ผู้สูงอายุภาวะพึ่งพิงได้รับการรักษาทันทั่วถึง

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, เทคโนโลยี, ความปกติใหม่, สุขภาพ, รายได้

พนม คลีฉายา (นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543, Email: phnom.k@chula.ac.th) รองศาสตราจารย์ หัวหน้าหน่วยปฏิบัติการวิจัยและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านความรู้ทางดิจิทัลและการรู้เท่าทันสื่อ (DIRU) คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ

พงษ์พันธุ์ กิรติวคิน (นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561) นักวิชาการอิสระ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาความรู้ทางเทคโนโลยีเพื่อความมั่นคงทางรายได้ สุขภาพ และการใช้ชีวิตในสังคมผู้สูงอายุบนฐานวิถีชีวิตใหม่” ซึ่งได้รับการสนับสนุนเงินทุนวิจัยจากมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

*Corresponding author: phnom.k@chula.ac.th

Development of Elderly's Technology Intelligence to Strengthen their Security in Income, Health and Living upon New Normal Aging Society

Received: November 19, 2021 / Received in revised form: August 26, 2022 / Accepted: September 26, 2022

*Phnom Kleechaya**
Phongphan Keeratiwasin

Abstract

The purpose of this research is to explore and explain application skills, technological savvy and the ability to deal with new normal daily life amid the changing technology of the elderly and those who are stepping into the elderly. The research aims to create a model of how to develop the use of technology to generate income, take care of health, carry out daily life and coexistence between generations among elderly. Using a mixed research methodology. 1) Survey Research, a total sample of 1,424 people, both general and vulnerable groups from 10 provinces in all regions, including Bangkok and its vicinity. 2) In-depth Interview: A group of 29 senior citizens and prospective In addition, the interviewee includes 22 senior's development stakeholders. 3) Document analysis published online between January and December 2020. The results of these three research areas were used to synthesize and create a model for the development of the elderly. The results of the survey research found that the respondents reported moderate adaptation to new technology and moderately active. The age group 50-59 years old and the age group 60-69 years old had moderate digital literacy. As for the age group 40-49 years old, it was at a high level. They can live a new normal way of life in terms of protecting oneself from being infected with COVID-19 as much as possible followed by online recreation, and appointments via mobile phones. For the sample that is a vulnerable group, half of them reported they didn't have their own Internet-connected device. Half of them said they did not use the Internet. Their ability to use technology is at a minimum. They have a low level of technological savvy. They are able to use new normal daily life in terms of protecting oneself from being infected with COVID-19. They switched to chat with others via applications and watching movies and listening to music online. For the use of technology to earn income among the early elderly and those who stepped into the elderly, research indicated three types; 1) creating content on YouTube. TikTok and Facebook page. 2) Selling products online for both general merchandise and products made from community resources. 3) Freelance employment. In terms of using technology in daily life, it was found that senior people use it for work, access to state aid through the application, banking online, shopping. It was found that they used to access online health information. They use health care devices and applications. They use a chat app to talk to their distant grandchildren. Social media and games are areas that connect the elderly and their children to participate in activities together, such as filming clips, taking pictures to post on social media and teaching games.

Keywords: Elderly, Technology, New Normal, Health, Income

Phnom Kleechaya (Ph.D. in Communication, Chulalongkorn University, 2000, e-mail: phnom.k@chula.ac.th) Associate Professor, Head of Digital Intelligence and Media Literacy Research Unit (DIRU), Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University. Phongphan Keeratiwasin (Ph.D. in Communication, Chulalongkorn University, 2018) Independent Scholar.

This research article submitted as partial of Research Project named, Development of Elderly's Technology Intelligence to Strengthen their Security in Income, Health and Living upon New Normal Aging Society. Funded by Foundation of Thai Gerontology Research and Development institute (TGRI) and National Research Council of Thailand (NRCT).

*Corresponding author: phnom.k@chula.ac.th

Those involved in promoting the use of technology for the elderly include government agencies, public interest organizations, media, business companies, academics. The finding indicated whose roles include implementation of government policies, education, capacity building provide care for the elderly, creating innovations for the elderly, inspire, promoting income generation, creating a body of knowledge, and following up and advocating for policies for the elderly.

The research proposes 4 models for developing and promoting the use of technology to prepare the elderly society based on new normal lifestyles, namely 1) the elderly academy for self-employment from technology. 2) the elderly lifestyle spheres. to create a group to promote the development of the elderly. 3) the scheme to help strengthen and reduce the vulnerability of the vulnerable elderly 4) the Smart Living Emergency Assistance System for rescue elderly to receive timely treatment.

บทนำ

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในทิศทางที่จำนวนเด็กเกิดใหม่แต่ละปีมีแนวโน้มลดลง และจำนวนประชากรสูงวัยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในปี 2564 ประชากรสูงวัยได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ ทำให้ประเทศไทยเข้าเกณฑ์ “สังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์” (Aged Society) และภายในปี 2574 ประเทศไทยจะก้าวสู่การเป็น “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” (Super Aged Society) นั้นหมายถึงการมีสัดส่วนประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปสูงถึงร้อยละ 28 (บรรจงจิตต์ อังสุสิงห์, 2562) ในขณะที่ วิศวกรรม ประจวบเหมาะ เสนอมุมมองว่า คนไทยโดยทั่วไปยังขาดความตระหนักในเรื่องสังคมสูงวัย และคนในวัยหนุ่มสาวยังขาดการเตรียมการที่จะเป็นผู้สูงวัยที่มีคุณภาพ

ความท้าทายที่ประเทศไทยจะต้องเผชิญจากการเป็นสังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์ได้แก่ ประชากรวัยแรงงานที่มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง สวนทางกับประชากรสูงอายุที่เพิ่มสูงขึ้น โดยศูนย์วิจัยและให้คำปรึกษา สถาบันบัณฑิตฯ ศศินทร์ฯ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เปิดเผยว่าตลาดแรงงานของประเทศไทยจะต้องเผชิญต่อความท้าทายจากการที่กำลังแรงงานรุ่นใหม่ ๆ ที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานจะยิ่งหายากยิ่งขึ้นจากอัตราการเกิดที่ลดลง แต่ในขณะเดียวกันก็มีการพัฒนาทางเทคโนโลยีเพื่อเข้ามาทดแทนแรงงานในหลาย ๆ อุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจไปขัดขวางปัญหาการขาดแรงงานได้ในบางอุตสาหกรรม แต่ก็อาจทำให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งกับแรงงานที่ไม่สามารถก้าวตามทันเทคโนโลยีได้ทัน การพัฒนาศักยภาพและรักษานักงานรุ่นเก่าให้แก่องค์กรไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาเทคโนโลยี เพื่อทดแทนกำลังแรงงานจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับสถานการณ์ของประเทศไทย (ณัฐวี โฆชะฐิ, 2562) ประเด็นนี้สัมพันธ์ไปกับประเด็นเรื่องความมั่นคงทางรายได้ของผู้สูงอายุ โดยมีความจำเป็นที่จะต้องมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ทำงานในระบบการจ้างงานมากขึ้น โดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (2561) ได้นำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุยังคงอยู่ในระบบแรงงานนานที่สุด โดยเน้นการเสริมทักษะหรือเพิ่มทักษะใหม่ให้กับแรงงานสูงอายุภายใต้แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้างแรงจูงใจการทำงานให้กับแรงงานสูงอายุด้วยการออกแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น เหมาะสมกับความต้องการและเงื่อนไขตามวัย และกระตุ้นให้เกิดการจ้างงานผู้สูงอายุในระบบจ้างงานด้วยการให้สิทธิประโยชน์กับนายจ้าง ในขณะที่กรมกิจการผู้สูงอายุ (2561) กำหนดยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ ด้วยมาตรการส่งเสริมด้านการงาน และการหารายได้ของผู้สูงอายุ

สำหรับทางด้านของสังคมและสุขภาพนั้น พัฒนาการของเทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างรวดเร็วและครอบคลุมในทุกมิติของคุณภาพชีวิต เช่น ระบบอัตโนมัติที่ทำงานด้วยตนเอง (Automation) ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intellectual) อินเทอร์เน็ตในทุกสิ่ง (Internet of Things; IoT) นาโนเทคโนโลยี (Nano Technology) ในรูปแบบของนาโนบอท (NanoBot) การ

วิเคราะห์ข้อมูล การสื่อสารโทรคมนาคมยุคใหม่ ความปลอดภัย เทคโนโลยีความสมจริง การคำนวณแบบคลาวด์ (Cloud Computing) ผลจากพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดังกล่าวโดยเฉพาะกับกลุ่มผู้สูงอายุ ในด้านบวกเทคโนโลยีเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยการช่วยให้ผู้สูงอายุ ได้รับการดูแลสุขภาพเป็นประจำและการรักษาที่จำเป็นผ่านโทรเวชกรรม (Telemedicine) มีระบบติดตามดูแลสุขภาพผ่านอุปกรณ์สื่อสารเคลื่อนที่ (Mobile Health; mHealth) ในด้านการใช้ชีวิตประจำวัน สามารถทำธุรกรรมประจำวันที่เป็นโดยใช้ อุปกรณ์พกพาที่มีความมั่นคงปลอดภัยสูง สามารถติดต่อกับครอบครัวและเพื่อน ๆ ด้วยการปฏิสัมพันธ์ในระดับที่สูงขึ้น อย่างไรก็ตามสิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือเรื่องของความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล (Digital Divide) ด้วยเช่นกัน ตามที่ புรินทร์ ศรีสติลักษณ์, บุญพิชชา จิตต์ภักดี, และสุนิสา จันทร์แสง (2563) ที่สรุปถึงการนำเทคโนโลยี นวัตกรรมมาใช้เพื่อพัฒนาระบบการให้บริการแก่ผู้สูงอายุนั้นควรตอบสนองปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการ และได้รับบริการสุขภาพที่เป็นธรรมมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพ ลดค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ รวมถึง จะต้องมีความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานในการรองรับเทคโนโลยีให้มีประสิทธิภาพสูงครอบคลุมทั่วประเทศ และผู้รับบริการจะต้องมีความรู้เข้าใจ มีทักษะในการใช้เทคโนโลยีอย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ โดยการให้การศึกษาและสร้างการตระหนักรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่จะต้องพัฒนาควบคู่กัน

นอกจากปัจจัยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและการพัฒนาทางเทคโนโลยีแบบก้าวกระโดด ประเด็นท้าทายสังคมผู้สูงอายุยังมีตัวเร่งที่สำคัญคือ วิกฤติการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ซึ่งกระทบอย่างรุนแรงทั้งต่อการสร้างความมั่นคงทางรายได้ การรักษาสุขภาพ และรวมถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมทั้งในกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกันเองและกับคนต่างรุ่นวัย จะจำเป็นที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตไปสู่การดำเนินชีวิตบนฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal)

การสร้างความพร้อมเพื่อรับมือกับสังคมสูงวัยระดับสุดยอด ประเด็นสำคัญคือการสร้างความมั่นคงทาง

รายได้ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตประจำวันได้ด้วยคุณภาพชีวิตที่ดี การสนับสนุนการดูแลสุขภาพ รวมทั้งการปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุด้วยกันเองและคนต่างรุ่นในสังคม จึงจำเป็นต้องพัฒนาองค์ความรู้จะสามารถนำมาสร้างตัวแบบวิธีการสร้างความมั่นคงในการใช้ชีวิต รายได้ และการอยู่ร่วมกันในสังคม ทั้งปัจจุบันและอนาคตที่ยั่งยืนภายใต้ฐานวิถีชีวิตใหม่ ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่มีเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นตัวกระตุ้นการเปลี่ยนแปลง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสำรวจและอธิบายทักษะการใช้งาน ความรอบรู้ทางเทคโนโลยี และความสามารถในการจัดการกับการใช้ชีวิตประจำวันแบบฐานวิถีชีวิตใหม่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ของผู้สูงอายุและเจนเนอเรชันเอ็กซ์ที่จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุ
2. เพื่อพัฒนาวิธีการเพิ่มทักษะการใช้งาน ความรอบรู้ทางเทคโนโลยี และวิธีการใช้เทคโนโลยีสร้างความมั่นคงทางรายได้ การดูแลสุขภาพ การใช้ชีวิตประจำวัน และการอยู่ร่วมกันระหว่างรุ่นวัย ของผู้สูงอายุและเจนเนอเรชันเอ็กซ์ที่จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุ
3. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาความรอบรู้ทางเทคโนโลยี เตรียมการและส่งเสริมการนำเทคโนโลยีมาสร้างความมั่นคงทางรายได้ การดูแลสุขภาพ การใช้ชีวิตประจำวัน และการอยู่ร่วมกันระหว่างรุ่นวัย ของผู้สูงอายุและเจนเนอเรชันเอ็กซ์ที่จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุ

การทบทวนวรรณกรรม

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่กำลังดำเนินอยู่มีส่วนในการกำหนดการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุในหลายด้าน ทั้งด้านการดูแลสุขภาพ ความมั่นคงทางรายได้ และสังคม สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล (ม.ป.ป) คาดการณ์ความเป็นไปได้ของการพัฒนาเชิงดิจิทัล (Digitalization) และทิศทางในการนำมาใช้ในสังคมสูงวัยเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ เช่น การลดความเสี่ยงอันตรายในการใช้ชีวิตประจำวันด้วยเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตในทุกสิ่ง (Internet of Things; IoT) การสร้างเกมเพื่อกระตุ้นการทำงานของสมองและการเคลื่อนไหวร่างกายในผู้สูงอายุ การ

ติดตามสภาวะสุขภาพเชิงดิจิทัล การเข้าถึงการรักษาแบบออนไลน์ การพัฒนาระบบส่วนต่อประสานกับผู้ใช้ (User Interface; UI) และ ประสบการณ์ของผู้ใช้งานต่อการใช้งานอุปกรณ์ (User Experience; UX) เพื่อผู้สูงอายุ

งานวิจัยของ พนม คลีธยา (2563) ได้ชี้ให้เห็นอีกว่า สิ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ มาจากแรงผลักดันสำคัญคือ การพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวัน และการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการให้บริการแก่ประชาชนและผู้สูงอายุของภาครัฐ ที่เห็นชัดเจนคือ การปรับเปลี่ยนระบบการใช้จ่ายใช้สอยเงินในชีวิตประจำวันไปสู่การไม่ใช้เงินสด (Cashless Payment) ที่มีแนวโน้มจะขยายมากขึ้นทั้งในระบบการจ่ายเงินสวัสดิการของรัฐ การทำธุรกรรมทางการเงินกับธนาคาร สถาบันการเงิน และการให้บริการทางการเงินที่ไม่ใช่จากสถาบันการเงินหรือธนาคาร (Non-Bank) เช่น บริการชำระค่าสาธารณูปโภค รวมทั้งการชำระค่าสินค้าผ่านร้านสะดวกซื้อ ด้วยแอปพลิเคชันต่าง ๆ

ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเหล่านี้ ญรัวี โฆษะฐิ (2562) ได้เสนอแนวทางในการรับมือกับความท้าทาย ด้วยการปรับความเชื่อที่ส่งผลต่อพฤติกรรม (Mindset) โดยเฉพาะความเชื่อที่ว่าคนอายุมากแล้วไม่สามารถพัฒนาให้ใช้เทคโนโลยีได้ จัดการพัฒนายามีส่วนร่วม จัดการฝึกอบรมแบบเจาะจง รวมถึงการสร้างทีมงานต่างวัยในหน่วยงานที่มีการผสมผสานพนักงานรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่เข้ามาเป็นทีมงานเดียวกัน ซึ่งเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้พนักงานรุ่นเก่าสามารถปรับใช้ระบบไอทีได้รวดเร็วขึ้น

1. ความมั่นคงทางรายได้จากการทำงานของผู้สูงอายุ

สถาบันนิด้าโพล สํารวจในเรื่อง “การส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตามแนวทางพระราชรัฐ” ปี 2560 พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ร้อยละ 87.60 ระบุว่า ต้องการทำงานบางเวลา (Part time) ในจำนวนนี้ ร้อยละ 32.13 ต้องการทำงานแบบกลุ่มอาชีพคหกรรม/หัตถกรรม/ศิลปกรรม รองลงมา ร้อยละ 30.13 ระบุว่า ต้องการทำอาชีพอิสระ เช่น รับจ้างทั่วไป ธุรกิจส่วนตัว

การทำงานสร้างรายได้ของผู้สูงอายุสามารถทำได้ทั้งการจ้างงานต่อเนื่องในระบบการจ้างงานด้วยการขยายเวลาจ้างงานต่อเนื่องไปอีกระยะหนึ่ง หรือการจ้างผู้สูงอายุทำงานที่เหมาะสมโดยเจ้าของกิจการเป็นผู้กำหนด และการหารายได้นอกระบบการจ้างงาน ด้วยการจัดตั้งรวมกลุ่มอาชีพในชุมชน การทำงานแบบบางเวลา การใช้ความสามารถในการทำงานอิสระที่มีผู้จ้างงาน

สำหรับประเด็นความพร้อมของผู้สูงอายุในการทำงานสร้างรายได้ นั้น วิจักขณา หุตานนท์, และสุวรรณานาควิบูลย์วงศ์ (2560) ได้วิเคราะห์โมเดลโครงสร้างการพัฒนาทักษะอาชีพผู้สูงอายุ ซึ่งให้เห็นความเชื่อมโยง 5 องค์ประกอบ คือ 1) ด้านคุณลักษณะเฉพาะบุคคล ได้แก่ การรับรู้ความสามารถของตน การเห็นประโยชน์และทัศนคติ 2) ด้านการออกแบบการฝึกอบรมด้านวิธีการฝึกอบรม ครูผู้สอนและเนื้อหาสอดคล้องกับความต้องการ 3) ด้านสภาพแวดล้อมของการฝึกอบรม ได้แก่ การสนับสนุนด้านเทคโนโลยี โอกาสการรวมกลุ่ม และแหล่งทุนสนับสนุน 4) ด้านแรงจูงใจส่วนบุคคล ได้แก่ การสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน การเห็นตนเองมีคุณค่า และการสร้างโอกาสเพื่อเพิ่มรายได้ และ 5) ด้านการพัฒนาทักษะอาชีพผู้สูงอายุ ได้แก่ ความพึงพอใจต่อการฝึกอบรม การใช้ทักษะในการประกอบอาชีพและการใช้ความรู้ในการประกอบอาชีพ

การออกแบบนโยบายด้านแรงงานเพื่อให้เกิดประสิทธิผลในระยะยาวควรมีการวางแผนอย่างเป็นระบบ โดย 1) ให้แรงงานได้เรียนรู้ทักษะที่จำเป็นต่อการทำงาน และมีทางเลือกที่จะทำงานในระบบได้มากขึ้น ทั้งการยกระดับทักษะใหม่ (Up-skill) และเพิ่มทักษะให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงใหม่ (Re-skill) ตลอดช่วงอายุ (Life-long learning) 2) สร้างแรงจูงใจให้แรงงานทำงานมากขึ้น โดยเฉพาะแรงงานสูงอายุ โดยการออกแบบการทำงานให้มีลักษณะยืดหยุ่น จะเอื้อให้แรงงานสูงอายุสามารถหางานให้เหมาะสมตามความต้องการได้ และ 3) การขยายสิทธิประโยชน์ในการจ้างงานผู้สูงอายุในกลุ่มที่มีทักษะและยังสามารถทำงานได้ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถทำงานในตลาดแรงงานได้อยู่ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2561)

งานวิจัยของ อภิษฎา เหล่าวัฒนพงษ์ (2554) สะท้อนมุมมองของผู้สูงอายุต่อการรวมกลุ่มอาชีพว่า ผู้สูงอายุมีความเห็นว่า โครงการส่งเสริมอาชีพถือเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์ทั้งด้านการได้มีส่วนร่วมทางสังคม และได้ผลตอบแทนทางรายได้ ทั้งนี้ผู้สูงอายุมีความต้องการเป็นพื้นฐานที่จะเข้าร่วมกิจกรรมลักษณะที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับสังคม ดังนั้นจึงมีความต้องการจะร่วมกิจกรรมกลุ่มอาชีพ เจษฎา จันทวงศ์ (ม.ป.ป) ยังได้กล่าวถึงการวางแผนและพัฒนาอาชีพซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมการและส่งเสริมสนับสนุนทั้งในด้านการให้การศึกษา อาชีพ ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการวางแผนอาชีพ และการให้คำปรึกษาอาชีพ

2. เทคโนโลยีกับการสร้างรายได้นอกระบบการจ้างงานผู้สูงอายุ

Behaghel, Caroli, & Roger (2014) ระบุว่า การฝึกอบรมผู้สูงอายุในด้านไอทีดูเหมือนจะส่งผลต่อความสามารถในการจ้างงานของคนงานที่มีอายุมาก ช่วยลดอคติด้านอายุที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีใหม่ ๆ และเพิ่มแนวทางปฏิบัติในการทำงานที่สร้างสรรค์ Torres, Bradford, & Beier (2019) ได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงโอกาสที่เพิ่มขึ้นในผู้สูงอายุจากการพัฒนาทางเทคโนโลยี โดยระบุว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้เทคโนโลยีนั้นมีทั้งปัจจัยภายนอก คือการที่เทคโนโลยีนั้นมีการใช้งานได้จริง และตัวบ่งบอกการใช้งาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้รู้ว่าผู้สูงวัยสามารถทำอะไรกับเทคโนโลยีได้บ้าง และปัจจัยภายในทั้งส่วนของอายุที่มากขึ้น แรงจูงใจ และทัศนคติ การฝึกอบรมการใช้เทคโนโลยีให้แก่ผู้สูงอายุที่เต็มใจในการเรียนรู้จะช่วยให้ได้ทำงานตามที่เขาต้องการได้

มีข้อค้นพบงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่า องค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อมของการฝึกอบรมของผู้สูงอายุ ในส่วนการสนับสนุนด้านเทคโนโลยี หน่วยงานผู้จัดฝึกอบรมต้องหาอุปกรณ์ที่ใช้เกี่ยวกับงานที่จะทำ อุปกรณ์ สื่อต่าง ๆ ที่ทันสมัยและเหมาะสมกับบริบทของผู้สูงอายุ เช่น อุปกรณ์การค้นคว้าหาความรู้จากอินเทอร์เน็ต ความรู้พื้นฐานยุคดิจิทัล (วิจิภัฏษา หุตานนท์, และสุวรรณา นาควิบูลย์วงศ์, 2560)

งานวิจัยของ รุจา รอดเข็ม และ สุดารัตน์ ไชยประสิทธิ์ (2562) ชี้ให้เห็นว่า เทคโนโลยีจะช่วยสร้างรายได้ลดรายจ่ายและเพิ่มความสะดวกทางการเงิน และยังส่งเสริมผู้สูงอายุให้สามารถทำธุรกิจออนไลน์ เช่นการพัฒนาตนเองของผู้สูงอายุให้เป็นยูทูบเบอร์ ทำคลิปอัปขึ้นยูทูบตามประสบการณ์ความรู้ของผู้สูงอายุ เช่น ปลูกกล้วยไม้ ทำอาหาร สานิตเมนูต่าง ๆ ซึ่งอาจจะสามารถสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุอีกทางหนึ่งด้วย เช่นเดียวกับงานวิจัยของพนม คลีฉายา (2559 และ 2563) ที่พบว่าผู้สูงอายุที่มีความสามารถนำเสนอสินค้าออนไลน์มาใช้ในทางธุรกิจ เช่นใช้ในการนำเสนอขายสินค้าออนไลน์ของตนเองได้ ให้ความสำคัญเชิงวิชาชีพที่มีอยู่มาหารายได้ เป็นผู้สูงอายุที่เชื่อมั่นใจในการสร้างธุรกิจออนไลน์ มีการสร้างรายได้จากการสร้างเนื้อหา แต่ยังอยู่ในระดับที่ไม่มากสักเท่าไรนัก

รูปแบบการสร้างรายได้จากการนำเทคโนโลยีมาใช้ ประกอบด้วย การสร้างสรรค์เนื้อหาบนแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ การประกอบอาชีพอิสระบนสื่อสังคมออนไลน์ การสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนและนำไปทำการตลาดออนไลน์ และการสร้างรายได้นอกระบบการจ้างงานจากผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ท้องถิ่นจากภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ตามมีปัจจัยสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างรายได้และการทำอาชีพเสริมจากการนำเทคโนโลยีมาใช้ ชีระ สินเดชารักษ์, และอัครนัย ขวัญอยู่ (2563) กล่าวว่าบริบทช่วงวัยซึ่งมีสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม สถานการณ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเข้าถึงเทคโนโลยี ตลอดจนสภาพความแข็งแรงของร่างกายที่แตกต่างกันเป็นปัจจัยที่อาจเป็นอุปสรรคได้ อีกทั้ง อนาคต รัชตานนท์ และคณะ (ม.ป.ป., น. 1) ชี้ให้เห็นว่าควรส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมกับตลาดออนไลน์ได้มากขึ้น ยกเว้นโครงสร้างการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต จัดให้มีระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและสัญญาณโทรศัพท์ที่มีความเสถียรและความเร็วของสัญญาณที่เหมาะสมเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงได้ในทุกพื้นที่

3. เทคโนโลยีกับการดูแลสุขภาพของผู้สูงวัย และการใช้ชีวิตประจำวันแบบฐานวิถีชีวิตใหม่

เทคโนโลยีสารสนเทศด้านสุขภาพมีแนวโน้มที่จะถึงขั้นปฏิวัติรูปแบบและระบบการดูแลสุขภาพทั้งหมด

แนวโน้มที่เกิดขึ้นได้แก่ การดูแลสุขภาพแบบเคลื่อนที่ได้ หรือ Mobile Health มีการพัฒนาอุปกรณ์การสื่อสารที่มีแอปพลิเคชันด้านสุขภาพ ที่มีทั้งความสะดวกในการใช้ มีค่าใช้จ่ายที่ลดลงเมื่อเทียบกับวิธีการดูแลสุขภาพแบบดั้งเดิม และมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับสูง แนวโน้มของระบบบันทึกเวชระเบียนส่วนตัวจะมาในรูปแบบของเวชระเบียนแบบมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้ เครื่องมือนี้จะเชื่อมเวชระเบียนส่วนตัวเข้ากับเวชระเบียนอิเล็กทรอนิกส์ส่วนกลาง แนวโน้มการแพทย์ทางไกล Telemedicine หรือ โทรเวชกรรม ที่เป็นการใช้ข้อมูลทางการแพทย์จากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งผ่านการสื่อสารทางอิเล็กทรอนิกส์ ผู้ป่วยไม่จำเป็นต้องเดินทางมารักษาที่โรงพยาบาล ทั้งแพทย์และผู้ป่วยจะสามารถเห็นหน้าสนทนาสื่อสารกันโดยผ่านทางจอคอมพิวเตอร์ วิดีโอ มีสุวรรณ และ ดิ ,อัญชลี ทองเสน) เรก ธีระภุช, 2558) นอกจากนี้ยังมีความพยายามที่จะนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์หรือ AI และการเรียนรู้ของเครื่อง Machine Learning มาใช้ในวงการแพทย์และเภสัชกรรม เพื่อการวินิจฉัยโรค การเก็บข้อมูลและการให้ความรู้ผู้ป่วย การนำส่งยา การใช้หุ่นยนต์เพื่อการผ่าตัด การรักษาเฉพาะบุคคล ศรดา ทิพย์แสง), 2563) การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีที่ถูกนำมาใช้ในระบบสุขภาพที่กำลังมาข้างหน้าสร้างความจำเป็นที่ทุกคนจะต้องเปิดรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ เพื่อเตรียมความพร้อมทั้งการเข้าถึงและสร้างเสริมทักษะการใช้เทคโนโลยีที่ก้าวเข้ามาอยู่ในชีวิตประจำวัน

ในช่วงสถานการณ์ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด 19) กรมควบคุมโรค (2564) ได้ขอความร่วมมือจากประชาชนให้อยู่บ้านให้มากที่สุด โดยขอให้เน้นการทำงานที่บ้าน (Work From Home) เพื่อลดความเสี่ยงในการติดเชื้อและเพื่อลดการแพร่กระจายเชื้อโควิด 19 โดยหากจำเป็นต้องเดินทางออกไปทำงานหรือออกไปทำธุระส่วนตัวนอกบ้าน ให้ปฏิบัติตามมาตรการ D-M-H-T-T-A อย่างเคร่งครัด มาตรการ D-M-H-T-T-A ได้แก่ D : Distancing เว้นระยะระหว่างบุคคล หลีกเลี่ยงการสัมผัสกับผู้อื่น M : Mask wearing สวมหน้ากากผ้า หรือหน้ากากอนามัยตลอดเวลา H : Hand washing ล้างมือบ่อย ๆ จัด

ให้มีจุดบริการเจลล้างมืออย่างทั่วถึงเพียงพอ T : Temperature ตรวจวัดอุณหภูมิร่างกายก่อนเข้าใช้บริการ เพื่อคัดกรองผู้ใช้บริการที่อาจไม่สบาย T : Testing ตรวจหาเชื้อโควิด 19 และ A : Application หมายถึงการติดตั้งและใช้แอปพลิเคชัน “ไทยชนะ” และ “หมอชนะ” ก่อนเข้า-ออกสถานที่ทุกครั้งในช่วงที่มีการระบาด

กระทรวงสาธารณสุขได้พัฒนาแพลตฟอร์ม “หมอพร้อม” เพื่อให้เป็นระบบฐานข้อมูลกลาง ในการบริหารจัดการข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวัคซีนโควิด 19 ทั้งระบบ ซึ่งปรับปรุงมาจากแชทบอทเดิมที่กระทรวงสาธารณสุขใช้สื่อสารกับประชาชน ผ่านทาง LINE Official Account ภายใต้ชื่อ Ministry of Public Health Connect : MOPH Connect ที่มีการดำเนินการมาตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2561 “หมอพร้อม” เปิดให้บริการครั้งแรกเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2564 ถูกพัฒนามาเป็นเครื่องมือในการติดตามอาการไม่พึงประสงค์ภายหลังการได้รับวัคซีน และเปิดจองคิวเข้ารับบริการฉีดวัคซีนป้องกันโรคโควิด 19 และใช้ในการออกใบรับรองการได้รับวัคซีนป้องกันโควิด 19 สำหรับผู้ที่ได้รับวัคซีนครบตามเกณฑ์ (หมอพร้อม, 2564)

แม้ว่าสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 จะลดความรุนแรงลง แต่การรักษาระยะห่าง หลีกเลี่ยงการสัมผัสกับผู้อื่น การสวมหน้ากากอนามัยในที่ชุมชน การล้างมือบ่อย ๆ การเฝ้าระวังอาการโรคติดต่อทางเดินหายใจ และการใช้แอปพลิเคชันที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ โดยเฉพาะแอปพลิเคชันสุขภาพที่ดำเนินการโดยภาครัฐได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิตประจำวันแบบฐานวิถีชีวิตใหม่ของประชาชน

4. ผู้สูงอายุและคนต่างรุ่นวัยกับการใช้เทคโนโลยีสร้างความสัมพันธ์

เมื่อพิจารณาการใช้งานสื่อออนไลน์ของคนแต่ละรุ่นวัย ผลสำรวจของสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2561) ที่สำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2561 พบว่า ผู้สูงอายุที่ใช้เทคโนโลยีสื่อสารน้อยกว่ากลุ่ม ๆ ต่างเพราะความคล่องแคล่วหรือความลำบากในการใช้เทคโนโลยี รายงานเชิงวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุในประเทศไทย

พ.ศ. 2557 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่าตัวแปรอิสระที่มีผลต่อการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุได้แก่ เขตการปกครอง ระดับการศึกษา สภาพการทำงาน การใช้คอมพิวเตอร์ การใช้แท็บเล็ตหรือสมาร์ทโฟน ความสามารถในการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต และการอยู่อาศัยกับบุคคลที่ใช้อินเทอร์เน็ต

ความแตกต่างระหว่างรุ่นวัยทั้งด้านสภาพร่างกาย สุขภาพ ความคิด ความต้องการ การดำเนินชีวิต รวมทั้งการใช้งานเทคโนโลยีและสื่อออนไลน์ ที่ต้องอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะในสังคมผู้สูงอายุที่มีจำนวนผู้สูงอายุมากถึงร้อยละ 20 ของจำนวนประชากรทั้งหมด การปรับตัวของผู้สูงอายุและคนต่างรุ่นวัยในการชีวิตร่วมกันบนความแตกต่างนั้น เป็นประเด็นท้าทายที่ผู้สูงอายุจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมให้สามารถใช้ชีวิตร่วมกับคนต่างรุ่นวัยในสังคมได้อย่างมีความสุข

5. ความรอบรู้เรื่องสื่อดิจิทัลและเทคโนโลยีของผู้สูงอายุยังเป็นสิ่งจำเป็น

ความรอบรู้เรื่องสื่อดิจิทัลเกี่ยวข้องกับความสามารถและทักษะในการใช้งานตัวสื่อ ความสามารถในการเข้าถึงและการทำความเข้าใจ ประเมิน คัดวิเคราะห์ วิพากษ์ รวมถึงความสามารถในการเป็นผู้สร้างเนื้อหาได้ด้วยตนเอง (Creation) ความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัว ความคิดสร้างสรรค์ การเป็นผู้ที่สามารถใช้งานแบบมีปฏิสัมพันธ์ตอบโต้ได้ (Interactivity) และสามารถสร้างการมีส่วนร่วมบนอินเทอร์เน็ตได้ นอกจากนี้ความรอบรู้เรื่องสื่อดิจิทัลยังจำเป็นต้องมีความเข้าใจด้านจริยธรรม กฎหมาย รวมทั้งการใช้สื่อดิจิทัลด้วยความรับผิดชอบ และความสามารถในการติดตามเทคโนโลยีใหม่ได้เสมออีกด้วย (Livingstone, S., Bober, M., & Helsper, E., 2005) นอกจากนี้ยังรวมถึงการใช้ประโยชน์ (Utilization) จากสื่อดิจิทัล เช่น การนำเหตุการณ์ที่เรียนรู้จากสื่อสังคมออนไลน์ มาช่วยแก้ปัญหาได้ การแสดงบทบาทที่หลากหลายเพื่อปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมสื่อดิจิทัล ใช้ความฉลาดทางอารมณ์ควบคุมการใช้งานและตอบสนองต่อสื่อสังคมออนไลน์ ได้อย่างเหมาะสม และความสามารถในการปรับตัวกับการเผชิญสถานการณ์ (พนม คลีฉายา, 2559)

สำหรับการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้เทคโนโลยี จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความรอบรู้เรื่องสื่อดิจิทัลควบคู่กันไปด้วย ทั้งนี้เพราะการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็นด้านการซื้อขายสินค้า การดูแลสุขภาพของตนเอง การพักผ่อนหย่อนใจ การติดต่อสื่อสารทางสังคม ทำให้ผู้ใช้งานมีโอกาสที่จะได้เผชิญกับความเสี่ยงอันตรายจากการถูกหลอกลวง อาจถูกนำข้อมูลส่วนบุคคลไปสร้างความเสียหาย ดังนั้นการเพิ่มความสามารถเรื่องความรอบรู้เรื่องสื่อดิจิทัลจะช่วยลดความเสี่ยงจากการใช้งานสื่อดิจิทัล โดยพัฒนาความสามารถในการจัดการกับข้อมูลส่วนตัวได้อย่างปลอดภัย การรักษาความลับของข้อมูลส่วนตัว ความเข้าใจเรื่องร่องรอยบนสื่อดิจิทัล (digital footprint) ส่งเสริมการไม่สนับสนุนและจัดการกับการกลั่นแกล้งบนสื่อสังคมออนไลน์ การลดความเสี่ยงในเรื่องเข้าถึงเนื้อหาผิดกฎหมายหรืออันตราย รุนแรง หยาบคาย ลามกอนาจาร การพนัน บนสื่อสังคมออนไลน์ แนวทางในการยกระดับการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล เป็นการเสริมสร้างความสามารถของบุคคลใน 4 ด้าน ดังนี้ ด้านที่ 1 ความสามารถในการเข้าถึงสื่อดิจิทัล (Access) ด้านที่ 2 ความสามารถในการทำความเข้าใจเนื้อหาสื่อดิจิทัล (Understanding) ด้านที่ 3 ความสามารถวิเคราะห์และประเมินเนื้อหา (Evaluation) ด้านที่ 4 การมีปฏิสัมพันธ์อย่างปลอดภัยต่อเนื้อหา (Response)

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้น มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงแบบพลิกผันอย่างมากในหลายด้านทั้งทางอุตสาหกรรม ทางธุรกิจ ทางการแพทย์ และแทรกซึมไปในทุกรูปแบบของการใช้ชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุในปัจจุบันและผู้ที่กำลังก้าวสู่การเป็นผู้สูงอายุในอนาคตต้องเผชิญและมีความพร้อมในการรับมือกับพลิกผันทางเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นการสร้างและพัฒนาความสามารถในความรอบรู้เรื่องสื่อดิจิทัลเพื่อให้สามารถใช้เทคโนโลยีอย่างปลอดภัยและได้ประโยชน์ เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องสร้างขึ้นเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องใช้ชีวิตโดยมีเทคโนโลยีเป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัว

6. ผู้สูงอายุที่เปราะบางกับความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล (Digital Divide)

ความเหลื่อมล้ำของการเข้าถึงสารสนเทศ โดยทั่วไปจะให้ความสำคัญกับการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต และถือเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญของความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล เพราะปัจจุบันอินเทอร์เน็ตนับเป็นแหล่งข้อมูลความรู้ที่กว้างใหญ่ที่สุด รวมทั้งเป็นเครื่องมือติดต่อสื่อสารที่สะดวก รวดเร็ว และครอบคลุมพื้นที่กว้างขวาง (ทวีศักดิ์ กอนันต์กุล, และคณะ, 2545) เช่นกันกับความเห็นของ Rains, & Tsetsi (2017) ที่สรุปให้เห็นว่าการใช้งานอินเทอร์เน็ตมีส่วนในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมดั้งเดิมได้ โดยพบว่า ความเหลื่อมล้ำทางสังคมมีน้อยในกลุ่มผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ต และได้สรุปว่าการใช้อินเทอร์เน็ตติดต่อเชื่อมโยงกับคนอื่น ๆ จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมให้น้อยลงได้ เทอดศักดิ์ ชมเฒ่าสุวรรณ (2562) ยังได้ชี้ให้เห็นว่าในกลุ่มประชากรที่มีความเหลื่อมล้ำทางด้านชีวิตดิจิทัล มี 2 กลุ่มด้วยกัน ก็คือกลุ่มผู้สูงอายุ และ คนยากคนจนในชนบท แม้บางคนมีความรู้แต่ไม่มีกำลังทรัพย์ในการเข้าถึง หรือ ใช้อินเทอร์เน็ต

ทวีศักดิ์ กอนันต์กุล, และคณะ (2545) ได้สรุปให้เห็นถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล ซึ่งได้แก่ ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศในแต่ละพื้นที่ซึ่งจะก่อให้เกิดโอกาสในการเข้าถึงสารสนเทศและความรู้ต่างกัน ความแตกต่างของคุณลักษณะของประชากรและด้านนโยบาย เช่นนโยบายด้านการเปิดเสรีเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้มีการแข่งขันกันมากขึ้น ราคาสินค้าและบริการด้านสารสนเทศลดต่ำลง ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนในประเทศมีโอกาสเข้าถึงสารสนเทศได้มากขึ้น Prudhomme, Clark, & Duffy (2009) ได้เสนออีกปัจจัยว่า ชุมชนมีผลต่อความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล การจัดให้มีอุปกรณ์เข้าถึงอินเทอร์เน็ตและการอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงในพื้นที่สาธารณะในชุมชน หรือการจัดตั้งศูนย์เทคโนโลยีดิจิทัลระดับชุมชน จะช่วยในการลดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลได้

อย่างไรก็ตามยังคงมีกลุ่มผู้สูงอายุที่เปราะบาง อันหมายรวมทั้งผู้สูงอายุที่เข้าไม่ถึงบริการอินเทอร์เน็ตอันเนื่องมาจากการไม่มีอุปกรณ์ ไม่มีรายได้เหลือพอที่จะจ่ายค่าบริการอินเทอร์เน็ต การพักอาศัยในพื้นที่ห่างไกลที่

สัญญาณอินเทอร์เน็ตเข้าไม่ถึง รวมทั้งการมีโรคเรื้อรังประจำตัวที่เป็นอุปสรรคในการเข้าถึง ยังไม่สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีได้ สิ่งที่ต้องให้ความสำคัญคือการช่วยเหลือให้ผู้สูงอายุกลุ่มเปราะบางได้เข้าถึงเทคโนโลยีที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตในสังคมสูงวัยที่มีเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพ

ระเบียบวิธีวิจัย

การดำเนินโครงการวิจัย ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยผสมวิธี (Mixed Method) ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ ดังนี้

1. การวิจัยแบบทฤษฎีสถานราก (Grounded Theory) เพื่ออธิบายการใช้เทคโนโลยีของผู้สูงอายุ ด้านการสร้างรายได้นอกระบบการทำงาน การดูแลสุขภาพ การใช้ชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ต่างรุ่น ตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 ดำเนินการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลวิเคราะห์เอกสารออนไลน์ และการสัมภาษณ์เชิงลึก 3 กลุ่ม ดังนี้

- ผู้สูงอายุและผู้จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุ จำนวน 22 คน ประกอบด้วยผู้ใช้เทคโนโลยีสร้างรายได้ 6 คน ใช้ดูแลสุขภาพ 5 คน ใช้ดำเนินชีวิตประจำวัน 6 คน ใช้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นวัย 5 คน

- ผู้สูงอายุและผู้จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุ กลุ่มเปราะบาง (ยากจน เข้าไม่ถึงบริการอินเทอร์เน็ต ป่วยติดบ้านติดเตียง พิกการใช้ชีวิตลำบาก) จำนวน 7 คน

- ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้สูงอายุ จำนวน 22 คน ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่รัฐ 11 คน องค์กรสาธารณะและสื่อ 6 คน ผู้ประกอบการ 2 คน นักวิชาการ 3 คน

2. การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อสำรวจและอธิบายทักษะการใช้งาน ความรอบรู้ทางเทคโนโลยี และความสามารถในการจัดการกับการใช้ชีวิตประจำวันแบบฐานวิถีชีวิตใหม่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี กำหนดประชากรที่ศึกษาเป็นกลุ่มผู้สูงอายุตอนต้น อายุ 60-69 ปี และผู้ที่ก้าวสู่วัยผู้สูงอายุ อายุ 40-49 ปี และกลุ่มอายุ 50-59 ปี ทั้งกลุ่มทั่วไปและกลุ่มเปราะบางทั่วประเทศ มีขอบเขตพื้นที่เก็บข้อมูล 5 ภูมิภาค โดยมีตัวแทนแต่ละภูมิภาค รวม 10

จังหวัด สุ่มตัวอย่างเป็นลำดับชั้น เริ่มจากสุ่มเลือกจังหวัด ตัวแทนแต่ละภูมิภาคด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยการจับฉลากภูมิภาคละ 2 จังหวัด ได้จำนวน 10 จังหวัด เมื่อได้จังหวัดแล้ว จะสุ่มเลือก จังหวัดละ 1 อำเภอ ด้วยวิธีการจับฉลาก กำหนดเป็นพื้นที่ เก็บข้อมูล รวมทั้งกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีจำนวน ตัวอย่างที่เป็นกลุ่มทั่วไป 1,200 คน และกลุ่มเปราะบาง 224 คน รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 1,424 คน

3. การพัฒนาข้อเสนอรูปแบบการพัฒนาความรู้ทางเทคโนโลยี การนำเทคโนโลยีมาสร้างความมั่นคงทางรายได้ สุขภาพ การใช้ชีวิต และการอยู่ร่วมกันระหว่าง รุ่นวัยในสังคมผู้สูงอายุบนฐานวิถีชีวิตใหม่ โดยสังเคราะห์ ข้อมูลผลการวิจัย จัดทำร่างข้อเสนอข้อเสนอรูปแบบการพัฒนาและส่งเสริมการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเตรียมความพร้อมสังคมผู้สูงอายุฐานวิถีชีวิตใหม่ นำข้อเสนอไป ตรวจสอบเชิงแนวคิดและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติโดย ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 16 คน และสรุปเป็นข้อเสนอ “รูปแบบ การพัฒนาเพื่อเตรียมพร้อมผู้สูงอายุฐานวิถีชีวิต ใหม่”

โครงการวิจัยผ่านการตรวจสอบจริยธรรมการวิจัย ในคน โดยคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบันชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และ ศิลปกรรมศาสตร์ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เลขที่ โครงการ 214/64 เลขที่ใบรับรอง COA No. 303/2564

ผลการวิจัย

การวิจัยเชิงสำรวจในครั้งนี้ มีจำนวนกลุ่มตัวอย่าง รวมทั้งสิ้น 1,424 คน อยู่ในกลุ่มทั่วไปมากกว่ากลุ่ม เปราะบาง โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่มอายุ คือ อายุ 40-49 ปี อายุ 50-59 ปี และอายุ 60-69 ปี มาจากกรุงเทพมหานครและ ปริมณฑลมากที่สุดจากทุกภูมิภาคทั่วประเทศ รวม 11 จังหวัด ในจำนวนที่ใกล้เคียงกันในแต่ละภูมิภาค อาศัยอยู่ใน พื้นที่เขตเมืองเทศบาลมากกว่านอกเขตเมืองเทศบาล เป็น เพศหญิงมากกว่าเพศชาย อยู่ในช่วงอายุ 60-69 ปี มากที่สุด มีการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือระดับปริญญาตรี มากกว่าครึ่งมีสถานภาพ สมรส มีบางส่วนที่โสดและเป็นหม้าย

ทั้งนี้ ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีอาชีพประกอบ ธุรกิจส่วนตัว / ค่าขายมากที่สุด รองลงมาคือรับจ้าง และ เกษตรกร/ทำนา ทำสวน ทำไร่ มีรายได้ 10,001-20,000 บาท มากที่สุด รองลงมาคือ 5,001-10,000 บาท บาท และ 1,001- 5,000 บาท บาท โดยทุกกลุ่มอายุตั้งแต่ 40-69 ปี ต่างก็มีแหล่งเงินที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันมาจากการ ประกอบอาชีพมากที่สุด โดยกลุ่มอายุ 40-49 และ 50-59 ปี มีแหล่งเงินที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันรองลงมาคือ เงิน จากคนในครอบครัว คู่สมรส ลูกหลาน และ เงินออมที่เก็บ ไว้ ขณะที่กลุ่มอายุ 60-69 ปี มีแหล่งเงินที่ใช้ในการ ดำรงชีวิตรองลงมาคือ เงินจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และเงิน จากคนในครอบครัว คู่สมรส ลูกหลาน

1. การเข้าถึงอุปกรณ์และการใช้เทคโนโลยี

กลุ่มตัวอย่างส่วนมากมีโทรศัพท์สมาร์ทโฟนเป็น อุปกรณ์เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตเป็นของตนเอง ถึงร้อยละ 88.65 รองลงมาคือ โน้ตบุ๊กคอมพิวเตอร์พกพา แท็บเล็ต มี คอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะเป็นของตนเองน้อยที่สุด จำนวน ครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างใช้บริการอินเทอร์เน็ตแบบเหมา จ่ายรายเดือน รองลงมาคือ แบบเติมเงิน โดยจ่ายค่าบริการ อินเทอร์เน็ตในแต่ละเดือนอยู่ที่ 300 – 600 บาทมากที่สุด และมีบางส่วนที่ไม่ทราบว่าจ่ายค่าบริการอินเทอร์เน็ตต่อ เดือนกี่บาท เนื่องจากถูกหรือสมาชิกในครอบครัวเป็นผู้จ่าย ค่าใช้บริการให้ ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างบางส่วนไม่มีอุปกรณ์ เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตเป็นของตนเองและไม่ได้ใช้ อินเทอร์เน็ต

1.1. ทักษะการใช้งานเทคโนโลยี

กลุ่มตัวอย่างครึ่งหนึ่งใช้อินเทอร์เน็ตมาแล้ว มากกว่า 5 ปี โดยส่วนมากมีไลน์ส่วนตัวร้อยละ 83.13 รองลงมาคือมีเฟซบุ๊กส่วนตัวร้อยละ 70.36 และมีอีเมล ส่วนตัวร้อยละ 31.83 ในกรณีที่ติดปัญหาการใช้งานอุปกรณ์ สื่อสารเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต จะขอความช่วยเหลือจากคนใน ครอบครัว หรือ เพื่อนบ้านมากที่สุด รองลงมาคือจากร้านค้า หรือร้านบริการ และจากคนในชุมชน กลุ่ม สมาคม ที่ไปเข้า ร่วมกิจกรรมด้วย ขณะที่บางส่วนระบุว่าไม่มีปัญหาการใช้ งาน ไม่ใช้อินเทอร์เน็ต ไม่ใช้/ไม่มีแอปพลิเคชันที่กล่าวมา จะใช้โทรศัพท์เฉพาะการโทรเข้า-ออก และโทรศัพท์ที่มีเป็น รุ่นที่สามารถโทรออกและรับสายได้เท่านั้น

ทุกกลุ่มอายุใช้โทรศัพท์สมาร์ทโฟนได้คล่องแคล่ว เฉลี่ยในระดับมาก หรือใช้ได้ด้วยตนเองแต่ยังไม่คล่องแคล่วนัก โดยกลุ่มอายุ 40-49 ปี สามารถใช้สมาร์ทโฟนได้คล่องแคล่วมากที่สุด หรือใช้ได้ด้วยตนเองอย่างคล่องแคล่วชำนาญ แต่ใช้แท็บเล็ต คอมพิวเตอร์ โน้ตบุ๊กและคอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะได้คล่องแคล่วปานกลาง หรือใช้ได้โดยไม่ต้องมีคนสอน ขณะที่กลุ่มอายุ 50-59 และ กลุ่มอายุ 60-69 ปี สามารถใช้สมาร์ทโฟนได้คล่องแคล่วมาก หรือใช้ได้ด้วยตนเองแต่ยังไม่คล่องแคล่วนัก ส่วนแท็บเล็ต คอมพิวเตอร์ โน้ตบุ๊ก และคอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะ ใช้ได้คล่องแคล่วน้อย หรือใช้โดยวานให้คนอื่นทำให้ทั้งหมด

ด้านความสามารถในการใช้เทคโนโลยี ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างสามารถใช้เทคโนโลยีทั้ง 4 ลักษณะ ได้แก่ ด้านการดูแลสุขภาพ การดำเนินชีวิตประจำวัน การอยู่ร่วมกันระหว่างรุ่นวัย การสร้างความมั่นคงทางรายได้ คล่องแคล่วเฉลี่ยในระดับปานกลาง เมื่อจำแนกตามกลุ่มอายุ กลุ่มอายุ 40-49 ปี สามารถใช้อินเทอร์เน็ตได้คล่องแคล่วในระดับมากที่สุด 4 ลักษณะ กลุ่มอายุ 50-59 ปี ใช้งานได้คล่องแคล่วปานกลาง ส่วนกลุ่มอายุ 60-69 ปี ใช้งานได้คล่องแคล่วน้อย ตามลำดับ โดยเมื่อพิจารณาความสามารถในการใช้เทคโนโลยีตามลักษณะการใช้งานพบว่า กลุ่มอายุ 40-49 ปี ใช้งานด้านการใช้เทคโนโลยีในการดูแลสุขภาพ การใช้ในชีวิตประจำวัน และการอยู่ร่วมกันระหว่างรุ่นวัย ได้คล่องแคล่วมาก กลุ่มอายุ 50-59 ปี ใช้ได้คล่องแคล่วปานกลาง ขณะที่กลุ่มอายุ 60-69 ปี ใช้ได้คล่องแคล่วน้อย ส่วนด้านการสร้างความมั่นคงทางรายได้ กลุ่มอายุ 40-49 และ 50-59 ปี สามารถใช้ได้คล่องแคล่วน้อย ขณะที่กลุ่มอายุ 60-69 ปี ใช้ได้คล่องแคล่วน้อยที่สุด

1.2 ความรอบรู้ทางเทคโนโลยี

ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีความรอบรู้ทางเทคโนโลยีในระดับปานกลาง โดยกลุ่มอายุ 40-49 ปี มีความรอบรู้ในระดับมาก ขณะที่กลุ่มอายุ 50-59 ปี และกลุ่มอายุ 60-69 ปี มีความรอบรู้ระดับปานกลาง

เมื่อพิจารณารายด้าน ในด้านความสามารถในการเข้าถึงสื่อดิจิทัล (Access) ความสามารถในการทำความเข้าใจเนื้อหาสื่อดิจิทัล (Understanding) และความสามารถวิเคราะห์และประเมินเนื้อหา (Evaluation) พบว่า กลุ่ม

ตัวอย่างอายุ 40-49 ปี มีความรอบรู้ระดับมาก ส่วนกลุ่ม 50-59 และ 60-69 ปี มีความรอบรู้ระดับปานกลาง ส่วนด้านการมีปฏิสัมพันธ์อย่างปลอดภัย (Response) พบว่า กลุ่มอายุ 40-49 และ 50-59 ปี มีความรอบรู้ระดับมาก ขณะที่กลุ่มอายุ 60-69 ปี มีความรอบรู้ระดับปานกลาง

1.3 ความสามารถในการจัดการกับการใช้ชีวิตประจำวันแบบฐานวิถีชีวิตใหม่

ในภาพรวม กลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่มและทุกช่วงอายุ สามารถจัดการกับการใช้ชีวิตประจำวันแบบฐานวิถีชีวิตใหม่ด้านการป้องกันตนเองมิให้ติดเชื้อโควิด ใส่หน้ากากอนามัย เว้นระยะห่าง ล้างมือบ่อย ๆ ได้มากที่สุด รองลงมาเป็นอันดับ 2 คือการพักผ่อนหย่อนใจบนสื่อออนไลน์มากขึ้น เช่น ดูหนัง ฟังเพลง ส่วนอันดับ 3 กลุ่มที่จะก้าวสู่วัยสูงอายุ 40-49 และ 50-59 ปี ในภาพรวมระบุว่าต้องเปลี่ยนมาพูดคุยผ่านไลน์ หรือ แอปพลิเคชันอื่น ๆ แทนที่จะเจอหน้ากันแบบปกติ ขณะที่กลุ่มวัยสูงอายุ 60-69 ปี ในภาพรวมระบุว่าอันดับ 3 คือต้องนัดหมาย นัดหมอ ผ่านโทรศัพท์มือถือ ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่มและทุกช่วงอายุระบุว่าสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับตนเองสูงที่สุดก็คือ การต้องหยุดงาน หยุดค้าขาย เปลี่ยนมาหารายได้ออนไลน์

เมื่อจำแนกตามสถานภาพของกลุ่มตัวอย่างและช่วงอายุ กลุ่มตัวอย่างทั่วไปที่จะก้าวสู่วัยสูงอายุ (40-49 ปี และ 50-59 ปี) สามารถจัดการกับการใช้ชีวิตประจำวันแบบฐานวิถีชีวิตใหม่ด้านการป้องกันตนเองมิให้ติดเชื้อโควิด ใส่หน้ากากอนามัย เว้นระยะห่าง ล้างมือบ่อย ๆ ได้มากที่สุด รองลงมาคือการพักผ่อนหย่อนใจบนสื่อออนไลน์มากขึ้น เช่น ดูหนัง ฟังเพลง อันดับ 3 คือ รับสวัสดิการ ความช่วยเหลือจากรัฐผ่านสื่อออนไลน์ เช่น ใช้แอปคนละครึ่ง ใช้แอปเป่าถังจ่ายเงินซื้อของ ใกล้เคียงกับอันดับ 4 และ 5 คือต้องเปลี่ยนมาพูดคุยผ่านไลน์ หรือ แอปอื่น ๆ แทนที่จะเจอหน้ากันแบบปกติ และการลงทะเบียนใช้บริการภาครัฐออนไลน์ผ่านโทรศัพท์มือถือ ตามลำดับ โดยสามารถจัดการกับการใช้ชีวิตประจำวันแบบฐานวิถีชีวิตใหม่เหล่านี้ได้ในระดับมาก ขณะที่ด้านการท่องเที่ยวด้วยเทคโนโลยีเสมือนจริง เช่น เข้าชมพิพิธภัณฑ์เสมือนจริง และต้องหยุดงานหยุดค้าขาย เปลี่ยนมาหารายได้ออนไลน์ สามารถจัดการได้ในระดับปานกลาง

ส่วนกลุ่มตัวอย่างทั่วไป วัยผู้สูงอายุ (60-69 ปี) สามารถจัดการกับการใช้ชีวิตประจำวันแบบฐานวิถีชีวิตใหม่ ด้านการป้องกันตนเองมิให้ติดเชื้อโควิด ใส่หน้ากากอนามัย เว้นระยะห่าง ล้างมือบ่อย ๆ ได้มากที่สุดเช่นเดียวกับกลุ่มทั่วไปที่จะก้าวสู่วัย รongลงมา กลุ่มทั่วไปวัยผู้สูงอายุ (60-69 ปี) สามารถจัดการกับการต้องเปลี่ยนมาพูดคุยผ่านไลน์ หรือ แอปอื่น ๆ แทนที่จะเจอหน้ากันแบบปกติได้ในระดับมาก และสามารถจัดการการนัดหมาย นัดหมอ ผ่านโทรศัพท์มือถือ ได้ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างทั่วไปทุกกลุ่มอายุ ระบุว่า การต้องหยุดงาน หยุดค้าขาย เปลี่ยนมาหารายได้ออนไลน์ เป็นสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับตนเองสูงสุด

2.สถานภาพส่วนบุคคลและการเข้าถึงอุปกรณ์ของกลุ่มเปราะบาง

กลุ่มตัวอย่างในกลุ่มเปราะบางรวมทั้งสิ้น 224 คน อาศัยอยู่ในเขตเมืองเทศบาลมากกว่านอกเขตเมืองเทศบาล กลุ่มตัวอย่างจำนวนเกินกว่าครึ่งหนึ่งเล็กน้อยเป็นเพศหญิง อยู่ในกลุ่มอายุ 60-69 ปี และมีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษา โดยมีจำนวน 131 คน คิดเป็นร้อยละ 58.48 เช่นเดียวกัน โดยระดับการศึกษา รongลงมาคือมัธยมศึกษา ร้อยละ 16.96 และไม่เคยเรียนหนังสือ ร้อยละ 12.05

ครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างเปราะบางมีสถานภาพสมรส รongลงมาคือหม้าย (คู่สมรสเสียชีวิต) โสด และหย่าร้าง ตามลำดับ จำนวนครึ่งหนึ่งระบุว่าไม่ประกอบอาชีพ (ผู้ว่างงาน ผู้ที่กำลังหางานทำ ผู้ป่วยที่ไม่สามารถทำงานได้ พ่อบ้าน/แม่บ้าน) รongลงมาคือ ประกอบอาชีพรับจ้าง และเกษตรกร/ทำนา ทำสวน ทำไร่ ตามลำดับ โดยบางส่วนระบุในส่วนของผู้ป่วยที่ไม่สามารถทำงานได้ ว่าเป็นผู้ป่วยทุพพลภาพ ผู้ป่วยติดเตียง ผู้ป่วยเรื้อรัง ผู้ป่วยกล้ามเนื้ออ่อนแรง ผู้ป่วยอัลไซเมอร์ ผู้พิการทางสายตา ผู้พิการทางการได้ยิน รวมถึงเป็นผู้สูงอายุติดบ้านและผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ที่ไม่มีรายได้มากที่สุด รongลงมาคือ มีรายได้ 1,001- 5,000 บาท และรายได้ต่ำกว่า 1,000 บาท โดยมีแหล่งเงินที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันมาจากคนในครอบครัว คู่สมรส ลูกหลาน มากที่สุด รongลงมาคือรายได้จากการประกอบอาชีพ และเงินจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ตามลำดับ

กลุ่มตัวอย่างเปราะบางมีโทรศัพท์สมาร์ทโฟนเป็นอุปกรณ์เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตเป็นของตนเองมากที่สุด จำนวน 110 คน คิดเป็นร้อยละ 49.55 ใกล้เคียงกับ จำนวนกลุ่มตัวอย่างอีกครั้งหนึ่งที่ไม่มีอุปกรณ์เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต เป็นของตนเอง จำนวน 111 คน คิดเป็นร้อยละ 50.00

2.1 ทักษะการใช้งานเทคโนโลยีของกลุ่มเปราะบาง

กลุ่มตัวอย่างในกลุ่มเปราะบางมีบัญชีไลน์ส่วนตัวมากที่สุด จำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละ 41.44 รongลงมาคือ เฟซบุ๊กส่วนตัว จำนวน 62 คน คิดเป็นร้อยละ 27.93 และ อีเมลและยูทูปส่วนตัว เป็นจำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 7.21 เท่ากัน ตามลำดับ กรณีที่ติดปัญหาการใช้งานอุปกรณ์สื่อสารเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต กลุ่มตัวอย่างในกลุ่มเปราะบาง ขอความช่วยเหลือจากบุคคลในครอบครัว หรือ เพื่อนบ้าน มากที่สุด รongลงมาคือจากร้านค้าหรือร้านบริการ และจากคนในชุมชน กลุ่ม สมาคม ที่ไปเข้าร่วมกิจกรรมด้วย

ทั้งนี้กลุ่มเปราะบางจำนวนครึ่งหนึ่งระบุว่าไม่ใช้อินเทอร์เน็ต ไม่ใช้/ไม่มีแอปพลิเคชันที่กล่าวมา ใช้โทรศัพท์เฉพาะการโทรเข้า-ออก โทรศัพท์ที่ใช้เป็นรุ่นที่สามารถโทรออกและรับสายได้เท่านั้น จำนวน 122 คน คิดเป็นร้อยละ 54.95 โดยในจำนวนนี้ มีกลุ่มตัวอย่างระบุว่า มีบัญชีส่วนตัวแอปพลิเคชันธนาคาร และบัญชีส่วนตัวเว็บไซต์ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 0.45 เท่ากัน

ด้านความสามารถในการใช้เทคโนโลยี กลุ่มตัวอย่างกลุ่มเปราะบางทั้งผู้ที่จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุและผู้สูงอายุ สามารถใช้เทคโนโลยีได้คล่องแคล่วในระดับน้อยที่สุดในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการสร้างความมั่นคงทางรายได้ที่มีความคล่องแคล่วเฉลี่ยต่ำที่สุด

2.2 ความรอบรู้ทางเทคโนโลยีของกลุ่มเปราะบาง

ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเปราะบางทั้งผู้ที่จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุและผู้สูงอายุมีความรอบรู้ทางเทคโนโลยีเฉลี่ยในระดับน้อยทุกด้าน โดยมีความสามารถในการเข้าถึงสื่อดิจิทัล (Access) ต่ำที่สุด

เมื่อพิจารณารายด้านตามกลุ่มอายุ พบว่า กลุ่มผู้ที่จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุกลุ่มเปราะบาง ที่ อายุ 40-49 ปีและ 50-59 ปี มีความสามารถในการทำความเข้าใจเนื้อหาสื่อดิจิทัล (Understanding) การวิเคราะห์และประเมินเนื้อหา

(Evaluation) และการมีปฏิสัมพันธ์อย่างปลอดภัย (Response) ในระดับน้อย และมีความสามารถในการเข้าถึงสื่อดิจิทัล (Access) ในระดับน้อยที่สุด

ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มเปราะบาง อายุ 60-69 ปี มีความสามารถในการทำความเข้าใจเนื้อหาสื่อดิจิทัล (Understanding) และการวิเคราะห์และประเมินเนื้อหา (Evaluation) ในระดับน้อย และมีความสามารถในการเข้าถึงสื่อดิจิทัล (Access) และมีปฏิสัมพันธ์อย่างปลอดภัย (Response) ในระดับน้อยที่สุด

2.3 ความสามารถในการจัดการกับการใช้ชีวิตประจำวัน แบบฐานวิถีชีวิตใหม่ของกลุ่มเปราะบาง

กลุ่มตัวอย่างเปราะบางที่จะก้าวสู่ผู้สูงอายุ อายุ 40-49 ปี และ 50-59 ปี และวัยสูงอายุ 60-69 ปี สามารถจัดการกับการใช้ชีวิตประจำวันแบบฐานวิถีชีวิตใหม่ด้านการป้องกันตนเองให้ติดเชื้อโควิด ใส่หน้ากากอนามัย เว้นระยะห่าง ล้างมือบ่อย ๆ ได้มากที่สุดเช่นเดียวกัน

ส่วนการจัดการอันดับรองลงมาสำหรับกลุ่มเปราะบางที่จะก้าวสู่ผู้สูงอายุคือ ต้องเปลี่ยนมาพูดคุยผ่านไลน์ หรือ แอปอื่น ๆ แทนที่จะเจอหน้ากันแบบปกติ และการพักผ่อนหย่อนใจบนสื่อออนไลน์มากขึ้น เช่น ดูหนัง ฟังเพลง ตามลำดับ ซึ่งสามารถจัดการได้ในระดับปานกลาง ส่วนสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องสูงสุดสำหรับกลุ่มเปราะบางที่จะก้าวสู่ผู้สูงอายุคือ ต้องหยุดงาน หยุดค้าขาย เปลี่ยนมาหารายได้ออนไลน์

ขณะที่กลุ่มเปราะบางวัยผู้สูงอายุ มีการจัดการอันดับรองลงมาคือ สามารถจัดการกับการกลับไปพึ่งพิงพการในภูมิลำเนาเดิมที่มีอยู่ เพื่อหารายได้ ในระดับปานกลาง และการพักผ่อนหย่อนใจบนสื่อออนไลน์มากขึ้น เช่น ดูหนัง ฟังเพลง ในระดับน้อย ตามลำดับ ส่วนสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องสูงสุดสำหรับกลุ่มเปราะบางวัยผู้สูงอายุคือ การทำงานด้วยเอกสารอิเล็กทรอนิกส์

3. การใช้เทคโนโลยีสร้างความมั่นคงทางรายได้

แพลตฟอร์มที่ผู้จะก้าวสู่ผู้สูงอายุและผู้สูงอายุ ใช้สร้างความมั่นคงทางรายได้ด้วยการสร้างรายได้ให้กับตนเอง สื่อสังคมออนไลน์ที่เชื่อมโยงผู้ใช้เข้าหากันจำนวนมาก 4 แพลตฟอร์ม ดังต่อไปนี้

3.1 ยูทูบ (YouTube) การสร้างรายได้จากแพลตฟอร์มยูทูบ เป็นการสร้างรายได้จากการเป็นผู้สร้างเนื้อหาจนมีผู้ติดตามจำนวนมาก ด้วยการเปิดช่องยูทูบของตนเอง เรียกผู้สร้างเนื้อหาบนยูทูบว่า “ยูทูเบอร์” (YouTuber) เจ้าของช่องจะได้รับส่วนแบ่งรายได้จากยูทูบตามเกณฑ์ที่กำหนด

3.2 ดิกต็อก (TikTok) การสร้างรายได้จากดิกต็อก เป็นการสร้างรายได้จากการมีผู้ติดตามจำนวนมากจนกลายเป็นผู้มีชื่อเสียงที่คลิปได้รับการนำเสนอให้ผู้ติดตามพบเห็นบ่อยและเป็นจำนวนมาก เรียกผู้สร้างเนื้อหาว่า “ดิกต็อกเกอร์” (TikToker)

3.3 เฟซบุ๊ก (Facebook) การสร้างรายได้จากเฟซบุ๊ก เป็นการสร้างรายได้จากการเป็นผู้สร้างเนื้อหา โดยสามารถเปิดบัญชีเป็น “เพจ” (Page) นำเสนอเนื้อหาด้วยตนเอง

3.4 ไลน์ (LINE) เป็นแพลตฟอร์มที่ใช้เป็นช่องทางทำการค้าออนไลน์ ในลักษณะการสื่อสารการตลาดและการขาย ใช้เป็นช่องทางในการนำเสนอสินค้า ให้ข้อมูลสินค้า แนะนำสินค้าใหม่ ติดต่อกับลูกค้า รับคำสั่งซื้อ ปิดการขาย เป็นช่องทางที่ใช้ร่วมกับแพลตฟอร์มอื่น ๆ เช่น เฟซบุ๊กเพจ ยูทูบ

การสร้างรายได้จากการใช้เทคโนโลยี มีความแตกต่างกันไปตามคุณลักษณะ การใช้งาน เนื้อหา และข้อกำหนด กฎ ระเบียบ เงื่อนไขของแต่ละแพลตฟอร์ม รูปแบบการสร้างรายได้มี 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) การสร้างรายได้จากการสร้างเนื้อหา ยูทูเบอร์ ดิกต็อกเกอร์ เฟซบุ๊กเพจ 2) การสร้างรายได้จากการขายสินค้าออนไลน์ 3) การสร้างรายได้แบบอิสระตามความสามารถ (Freelance) เช่น นักแสดง

4. การใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน

การใช้เทคโนโลยีในการดำเนินชีวิตประจำวัน ของผู้สูงอายุและผู้จะก้าวสู่ผู้สูงอายุ สรุปได้ดังนี้

4.1 การใช้งานในการทำงานตามบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ ทั้งในส่วนของการทำงานสำนักงาน การทำงานบนพื้นที่ เช่น งานอาสาสมัครที่ต้องลงพื้นที่ทำงาน การใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการดูแลควบคุมการระบาดในช่วงการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 กลุ่มที่มีพื้นฐานการใช้

คอมพิวเตอร์มาก่อน สามารถใช้คอมพิวเตอร์ในการทำงานตามหน้าที่ได้ หากไม่ได้ผ่านการอบรมจะมีการเรียนรู้หลายวิธี ได้แก่ การเรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูกลองทำตนเอง ร่วมกับการถามหรือให้ลูกหลาน เพื่อนสอนการใช้งาน

4.2 การใช้เทคโนโลยีบริการของภาครัฐในชีวิตประจำวันผ่านแอปพลิเคชันของภาครัฐ เป็นการใช้งานตามที่ภาครัฐกำหนดไว้ตามมาตรการสวัสดิการที่จัดให้ประชาชน มีการใช้งานตามสิทธิที่ตนเองมี

4.3 การใช้เทคโนโลยีบริการทางการเงินและธนาคารในชีวิตประจำวัน เริ่มจากความจำเป็นที่ต้องใช้งาน จำเป็นต้องมีหมายเลขพร้อมเพย์ (Prompt Pay) สำหรับซื้อขายสินค้า นอกจากนี้เป็นความสะดวกในการใช้ชำระค่าสาธารณูปโภคที่ต้องไปจ่ายเป็นประจำทุกเดือน นอกจากนี้ยังมีการใช้บริการโอนเงินให้คนในครอบครัว มักจะได้รับคำแนะนำช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ธนาคารที่เปิดให้บริการ แอปพลิเคชันเป็นคำแนะนำและติดตั้งให้ แต่การโอนเงินจะมีลูกหลานที่ไว้ใจเป็นคนช่วยสอนแนะนำหรือทำให้

4.4 การใช้เทคโนโลยีซื้อสินค้าและบริการ โดยใช้แอปพลิเคชันทางการเงินสั่งอาหาร ซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชันสั่งซื้อสินค้าออนไลน์

4.5 การใช้เทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงเนื้อหาความเพลิดเพลิน งานอดิเรกที่สนใจ เป็นการรับชมรายการโทรทัศน์ ชมละครภาพยนตร์ ข่าว ฟังเพลง รวมทั้งการเข้าถึงเนื้อหาที่ตนเองสนใจ หรือเกี่ยวข้องกับงานอดิเรกที่ทำอยู่ ช่วยให้เกิดความเพลิดเพลินจากการอ่านเรื่องที่ชอบ การได้แลกเปลี่ยนความเห็นกับคนอื่นในเรื่องที่สนใจ นอกจากนี้ยังใช้ในการสืบค้นเนื้อหา เพื่อช่วยสอนหรือช่วยหลานทำการบ้าน อันสืบเนื่องมาจากการที่เด็กนักเรียนต้องเรียนออนไลน์ และผู้สูงอายุต้องอยู่บ้านกับเด็ก ๆ จึงจำเป็นต้องสอนการบ้าน ช่วยทำการบ้านของเด็กด้วย

4.6 การใช้เทคโนโลยีสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน ด้วยการเข้าสู่กลุ่มสนทนาออนไลน์ ช่วยเปิดโอกาสให้รู้จักคนมากขึ้น ได้พบเพื่อนเก่า และนำไปสู่มิตรภาพบนชีวิตจริง

อย่างไรก็ตาม การใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวันมีโอกาที่จะพบเจอความเสี่ยงจากอันตราย การถูก

หลอกลวง การเกี่ยวพาราสีแบบซู่สาว การได้รับภาพลามกอนาจาร

5. การใช้เทคโนโลยีดูแลสุขภาพ

การใช้เทคโนโลยีดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุและผู้จะก้าวสู่ผู้สูงอายุ สรุปรประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

5.1 การเข้าถึงข้อมูลสุขภาพออนไลน์ ผู้สูงอายุและผู้จะก้าวสู่ผู้สูงอายุเข้าถึงข้อมูลเนื้อหาสุขภาพบนสื่อออนไลน์ได้ด้วยตนเอง และสามารถนำข้อมูลมาใช้ในการดูแลสุขภาพของตนเองได้ เช่น การออกกำลังกาย การใช้สมุนไพร อย่างไรก็ตามเนื้อหาข้อมูลสุขภาพบนสื่อออนไลน์มีทั้งที่เชื่อถือได้ เชื่อถือไม่ได้ ข้อมูลผิดพลาดทางการแพทย์ รวมทั้งการหลอกลวงเพื่อหวังผลประโยชน์ ซึ่งผู้สูงอายุที่เข้าถึงเนื้อหาสุขภาพมีทั้งที่สามารถและไม่สามารถประเมินความถูกต้อง น่าเชื่อถือของข้อมูลได้ วิธีที่ใช้ในการประเมินความน่าเชื่อถือคือการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งที่น่าเชื่อถือ แต่ก็ยังมีผู้ที่ไม่ตรวจสอบและส่งต่อเนื้อหาที่ไม่ถูกต้องต่อด้วย

5.2 ระบบการรักษาและดูแลสุขภาพด้วยเทคโนโลยี เริ่มปรากฏให้เห็นการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการดูแลสุขภาพระหว่างแพทย์กับคนไข้ โดยเริ่มต้นจากแอปพลิเคชันที่ทุกคนใช้แพร่หลาย เช่น ไลน์ เป็นช่องทางการติดต่อระหว่างแพทย์กับคนไข้ที่ต้องเข้ารับการตรวจติดตามอาการต่อเนื่อง มีการใช้ในลักษณะเชื่อมโยงระบบสาธารณสุขกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ด้วยเทคโนโลยีแอปพลิเคชันที่พัฒนาขึ้นเพื่อการทำงานโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตามยังพบอุปสรรค ความไม่สะดวกในการใช้งานแอปพลิเคชันในระบบการรักษาและดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ ในเรื่องการลงทะเบียนใช้งาน การทำงานของแอปพลิเคชันที่บางครั้งในขณะใช้งานเกิดปัญหาการเชื่อมต่อ การอ่านผล ความไม่เสถียรของแอปพลิเคชัน ทั้งนี้ผู้สูงอายุและผู้จะก้าวสู่ผู้สูงอายุ มองเห็นความสำคัญของระบบการรักษาและดูแลสุขภาพระบบสาธารณสุขทางไกล

5.3 เทคโนโลยีให้ความช่วยเหลือ มีการนำเทคโนโลยีเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตมาใช้ในการป้องกันอันตรายและช่วยเหลือผู้สูงอายุที่อาศัยตามลำพัง เพื่อให้สามารถให้การช่วยเหลือได้ทัน

5.4 การใช้อุปกรณ์สัญญาณชีพและการออกกำลังกายได้พัฒนาขึ้นและมีผู้สูงอายุเริ่มใช้อุปกรณ์ ได้แก่ นาฬิกาอัจฉริยะ (smart watch) ในการวิ่ง ใช้วัดอัตราการเต้นของหัวใจขณะออกกำลังกาย นอกจากนี้ยังมีแอปพลิเคชันที่พัฒนาขึ้นสำหรับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ ทั้งส่วนที่ไม่มียาใช้จ่าย และส่วนที่มีค่าใช้จ่ายซึ่งพัฒนาโดยโรงพยาบาลเอกชน เป็นแอปพลิเคชันปรึกษาแพทย์ผ่านโทรศัพท์ที่ผู้ใช้งานสามารถปรึกษากับแพทย์ผู้เชี่ยวชาญได้ แต่ต้องเสียค่าใช้จ่ายตามที่กำหนด ซึ่งผู้สูงอายุมักจะไม่ใช้เพราะมีค่าใช้จ่าย ทั้งนี้การออกแบบต้องเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุให้ใช้ง่าย ๆ จะช่วยสนับสนุนให้ใช้ได้มากขึ้น

6. การใช้เทคโนโลยีสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นวัยในครอบครัว

การใช้เทคโนโลยีดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุและผู้จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุ สรุปรประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

6.1 ความสัมพันธ์เริ่มจากพื้นฐานความสัมพันธ์ในครอบครัวพื้นฐาน ที่นำมาสู่การใช้เทคโนโลยีสร้างความสัมพันธ์ได้ โดยมีความเข้าใจระหว่างรุ่นวัยในแบบเอาใจเขามาใส่ใจเรา

6.2 การสร้างความสัมพันธ์กับลูกหลานที่อยู่ห่างไกลด้วยเทคโนโลยี เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุที่อยู่ห่างไกลลูกหลาน ด้วยการใช้แอปพลิเคชันสนทนาผ่านเสียงและภาพ เช่น การโทรและการใช้เฟซไทม์ (Face Time) หรือ วิดีโอคอลล์ (Video Call) ผ่านไลน์ โปรแกรมเฟซบุ๊กแมสเซ็นเจอร์ โปรแกรมสไกป์ (Skype) ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถติดต่อกับลูกหลานโดยเห็นหน้าตาผ่านกล้องโทรศัพท์สมาร์ทโฟน เสมือนอยู่ใกล้ตัวแม่จะอยู่ห่างกัน

6.3 คลิปตลกตลกที่สร้างและแสดงความสัมพันธ์ต่างรุ่นวัย เป็นแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ที่ผู้ใช้งานโพสต์คลิปสั้น ๆ ปรากฏมีปัญหิตกตลกที่คนรุ่นวัยรุ่น วัยหนุ่มสาวที่เป็นลูกหรือหลานในครอบครัว ทำคลิปเล่าเรื่องราวความสัมพันธ์การทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างตนเองกับคุณพ่อคุณแม่ หรือคุณตาคุณยาย หรือคุณปู่คุณย่า แบบน่ารักอบอุ่น ๆ ในครอบครัว และมีผู้ชื่นชอบติดตามจำนวนมาก ถือได้ว่าเป็นแพลตฟอร์มที่ใช้สร้างและแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นวัยในครอบครัวตนเอง อีกทั้งยังช่วยกระตุ้นหรือเป็นแรงจูงใจให้ผู้ติดตามเห็นความสัมพันธ์

ระหว่างต่างรุ่นวัยในครอบครัว การเสนอคลิปที่แสดงความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว สร้างความชื่นชอบของคนอื่นที่มีผู้สูงอายุ

6.4 เฟซบุ๊กพจนานพาคคนต่างรุ่นวัยมาทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นแพลตฟอร์มหนึ่งที่นำพาคคนต่างรุ่นวัยมาทำกิจกรรมร่วมกัน เสริมสร้างความสัมพันธ์ต่างรุ่นวัยในครอบครัว เช่น กิจกรรมท่องเที่ยวในครอบครัวระหว่างลูกกับพ่อแม่สูงวัย ได้พัฒนาเป็นกิจกรรมการถ่ายภาพลงเพจโดยลูกที่มีความสามารถทางเทคโนโลยี ช่วยให้ครอบครัวมีกิจกรรมที่ทำร่วมกัน เสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว

เพจภาพถ่ายคุณพ่อคุณแม่สูงวัย ช่วยเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีต่อผู้สูงอายุ เป็นตัวอย่างที่คนอื่น ๆ ทำตาม ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นวัยในครอบครัวคนอื่นด้วยเช่นกัน

6.5 เกมเป็นสื่อประสานความสัมพันธ์ เกมออนไลน์เป็นเทคโนโลยีที่สามารถใช้เป็นช่องทางเชื่อมโยงความสัมพันธ์ต่างรุ่นวัยในครอบครัวได้ โดยเฉพาะพ่อแม่กับลูกที่สนใจเล่นเกม ด้วยความต้องการจะสร้างความสัมพันธ์กับลูก มีบางครอบครัวที่พ่อแม่ขอให้ลูกสอนการโหลดเกม การเล่นเกม มีบางครอบครัวที่ลูกมีความคิดว่าเกมจะช่วยพัฒนาทักษะการเคลื่อนไหวของพ่อแม่ที่มีอายุมากขึ้นได้ จะชวนและสอนให้พ่อแม่เล่นเกม ทั้งนี้สถานการณ์ดังกล่าวจะเกิดขึ้นบนพื้นฐานที่พ่อแม่เข้าใจการเล่นเกมที่ลูก ไม่มีการบังคับห้ามลูกเล่นเกม

7. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อผู้สูงอายุ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อผู้สูงอายุ จากหน่วยงานภาครัฐองค์กรที่ทำงานเพื่อสาธารณะประโยชน์และสื่อบริษัทเอกชน และนักวิชาการ สรุบบทบาทหน้าที่ 8 บทบาทหลักในการขับเคลื่อนการทำงานเพื่อผู้สูงอายุ ได้แก่ 1) บทบาทผู้กำกับและบริหารจัดการตามนโยบายรัฐ 2) บทบาทของผู้ให้การศึกษาและสร้างเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ 3) บทบาทผู้ให้การดูแลผู้สูงอายุ 4) บทบาทผู้สร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุ 5) บทบาทผู้สร้างแรงบันดาลใจ 6) บทบาทผู้อำนวยความสะดวกในด้านการสร้างรายได้ 7)

บทบาทผู้วางกลยุทธ์การสื่อสารบนสื่อดิจิทัล 8) ผู้พัฒนาและติดตามผลก้นนโยบายเพื่อผู้สูงอายุ

มีกลไกและวิธีการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการทำงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ 12 กลไก ได้แก่ 1) กลไกการกระจายการทำงานผ่านหน่วยงานภาครัฐ 2) กลไกการทำงานผ่านอาสาสมัคร 3) กลไกการวิจัยและพัฒนานวัตกรรม 4) กลไกการร่วมมือกับภาคเอกชน 5) กลไกการสร้างสื่อและการประชาสัมพันธ์ 6) กลไกการให้การสนับสนุนภาคีในการขับเคลื่อนงาน 7) กลไกการบูรณาการทำงานกับทุกภาคส่วน 8) กลไกการปรับการร่วมมือกับหน่วยงานตามพื้นที่ 9) กลไกธุรกิจเพื่อสังคม 10) กลไกของการเป็นสื่อสารมวลชน 11) กลไกการทำงานแบบธุรกิจเอกชน 12) กลไกการวิจัยและข้อเสนอทางวิชาการ

สำหรับเงื่อนไขความสำเร็จในการดูแลส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในภาพรวม และการส่งเสริมเทคโนโลยีแก่ผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 1) การระบุลำดับความสำคัญของปัญหาและความจำเป็นความต้องการของผู้สูงอายุในระดับบุคคลได้ 2) ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง เปิดทางเลือกให้แก่ผู้สูงอายุ 3) ปรับปรุงระบบระเบียบกลไกภาครัฐ 4) การจัดสรรและการจัดการทรัพยากรให้เหมาะสม และ 5) บูรณาการเชิงโครงสร้างการทำงาน

อภิปรายผลการวิจัย

ข้อค้นพบการวิจัยในประเด็นด้าน **ทักษะการใช้งานเทคโนโลยี** สรุปว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่าง ใช้อินเทอร์เน็ตมาแล้วมากกว่า 5 ปี รวมถึงกลุ่มอายุ 40-49 ปี สามารถใช้สมาร์ทโฟนได้คล่องแคล่วมากที่สุด ในขณะที่กลุ่มอายุ 50-59 และ 60-69 ปี สามารถใช้สมาร์ทโฟนได้แต่ยังไม่คล่องแคล่วนัก ผลวิจัยดังกล่าว ใกล้เคียงกับผลวิจัยของ Venter (2017) ได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างคนรุ่นเบบี้บูม กับเจนเนอเรชันวายว่าเป็น 2 รุ่นวัยที่มีการใช้สื่อออนไลน์ต่างกัน กล่าวคือ คนรุ่นเจนเนอเรชันวายจะใช้สื่อออนไลน์ในการติดต่อสื่อสารมากกว่าคนรุ่นเบบี้บูม และหากแยกตามแต่ละเจนเนอเรชันพบว่าค่อนข้างแตกต่างกัน ทั้งนี้ อาจเป็นผลจากช่วงวัยที่แตกต่างกันสำหรับเจนเอ็กซ์ส่วนมากกำลังอยู่ในวัยทำงานสร้างเนื้อสร้างตัวชีวิตบนโลกออนไลน์การรับส่งอีเมลติดต่อซื้อขายของ แตกต่างกับเจน

วายที่ยังเป็นในเรื่องความบันเทิง การสนทนากับเพื่อนและเชื่อมต่อสังคม และในขณะที่เบบี้บูมเมอร์ซึ่งอยู่ในวัยใกล้เกษียณหรือวัยสูงอายุแล้ว ส่วนใหญ่ใช้อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางในการติดตามข้อมูลข่าวสารทั่วไป โดยเฉพาะในเรื่องสุขภาพ และการอ่านหนังสือออนไลน์ (E-book) (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2559, น. 29) ส่วนเรื่องของ **ความรอบรู้ทางเทคโนโลยี** ผลวิจัยระบุว่ากลุ่มตัวอย่างมีความรอบรู้ทางเทคโนโลยีในระดับปานกลาง โดยกลุ่มอายุ 40-49 ปี มีความรอบรู้ในระดับมาก ขณะที่กลุ่มอายุ 50-59 ปี และกลุ่มอายุ 60-69 ปี มีความรอบรู้ระดับปานกลาง จากผลวิจัยดังกล่าวเทียบเคียงกับงานวิจัยของ พนม คลีฉายา (2563) ซึ่งการรู้เท่าทันของผู้สูงอายุในอายุ 60-70 ปี อยู่ระดับปานกลาง แต่ผู้ที่ก้าวสู่ผู้สูงอายุกลุ่มอายุ 50-59 ปีอยู่ในระดับที่มากหรือสูง อาจเป็นไปได้ว่าหากอายุที่ยังน้อยมีการรู้เท่าทันและรอบรู้เทคโนโลยีสูงกว่ากลุ่มที่อายุมาก ในด้านของ **ความสามารถในการจัดการกับการใช้ชีวิตประจำวันแบบฐานวิถีชีวิตใหม่** ผลวิจัยชี้ให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่มและทุกช่วงอายุสามารถจัดการกับการใช้ชีวิตประจำวันแบบฐานวิถีชีวิตใหม่ด้านการป้องกันตนเองมิให้ติดเชื้อโควิด ใส่หน้ากากอนามัย เว้นระยะห่าง ล้างมือบ่อย ๆ ได้มากที่สุด รองลงมาเป็นอันดับ 2 คือการพักผ่อนหย่อนใจบนสื่อออนไลน์มากขึ้น เช่น ดูหนัง ฟังเพลง ความจำเป็นที่ต้องอยู่ห่างไกลจากลูกหลานนี้ยังคงมีอยู่ และยังมีมาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) หลังสถานการณ์การระบาดไวรัสโควิด-19 ที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องอยู่ห่างจากเพื่อวัยเดียวกันอีกด้วย การพูดคุย ทำกิจกรรมทางสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงตามฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) ซึ่งถือเป็นเรียนรู้การใช้งานโปรแกรม แอปพลิเคชันสนทนาที่จะมีการพัฒนาขึ้นใหม่ด้วยเช่นกัน ผลวิจัยยังพบว่า กลุ่มวัยสูงอายุ 60-69 ปี ในภาพรวมระบุว่าอันดับ 3 คือต้องนัดหมาย นัดหมอ ผ่านโทรศัพท์มือถือ สอดรับกับนโยบายของ สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล (ม.ป.ปบ) มองว่าเทคโนโลยีทางด้านสุขภาพเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน มีแนวโน้มที่จะนำเทคโนโลยีมาสนับสนุนการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ และเป็นการเข้าถึงการรักษาแบบออนไลน์ (Online Doctors) ผู้สูงอายุมีแนวโน้มเข้าพบแพทย์มากกว่าคนในช่วงวัยอื่น ๆ การพัฒนาช่องทางการ

เข้าถึงการรักษาในเชิงดิจิทัลจึงเป็นอีกหนึ่งโอกาสสำคัญในโลกที่มีผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น เช่นการพัฒนากระบวนการรักษาทางไกลให้ผู้สูงอายุสามารถปรึกษาแพทย์ได้ผ่านวิดีโอคอลล์ (Video Call) ช่วยลดปัญหาค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ในกรณีที่ผู้ดูแลไม่สามารถไปเป็นเพื่อนได้

ต่อมาข้อค้นพบในประเด็นวิจัยด้าน **ความรู้ทางเทคโนโลยีของกลุ่มเปราะบาง** ผลชี้ว่ากลุ่มตัวอย่างกลุ่มเปราะบางทั้งผู้ที่ก้าวสู่ผู้สูงอายุและผู้สูงอายุมีความรู้ทางเทคโนโลยีเฉลี่ยในระดับน้อยทุกด้าน โดยมี **ความสามารถในการเข้าถึงสื่อดิจิทัล (Access) ต่ำที่สุด** ทั้งนี้ อาจเป็นไปได้ปัจจัยเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศ โครงสร้างในแต่ละพื้นที่ซึ่งจะก่อให้เกิดโอกาสในการเข้าถึงสารสนเทศและความรู้ต่างกัน และด้านอุปสรรคในการเข้าถึงทักษะในการใช้งาน และนำไปสู่ลักษณะการใช้งานได้ตามที่ตนเองต้องการ (Onitsuka, Hidayat, & Huang, 2018) และเรื่องของความแตกต่างของลักษณะของประชากร ที่ใช้เป็นเครื่องชี้วัดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล ได้แก่ รายได้ระดับการศึกษา (ทวีศักดิ์ กอนันต์กุล, และคณะ, 2545) และยังเป็นไปตามแนวคิดของ วิถีพล ปัญญาภิมนันท์ (2560) มองว่าความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลนั้น คือความแตกต่างด้านโอกาสระหว่างผู้ที่สามารถและไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีโดยเฉพาะอินเทอร์เน็ต ซึ่งทำให้คนกลุ่มหนึ่งไม่สามารถใช้ประโยชน์จากโลกออนไลน์ ในการหาข้อมูล เพิ่มความรู้ เห็นโอกาสในชีวิตเพิ่มขึ้น รวมทั้งไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐออนไลน์ได้ และอาจเป็นไปได้ว่ากลุ่มดังกล่าวสนใจทำมาหากินเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้องโดยไม่ได้มองเห็นถึงความสำคัญของเทคโนโลยี

ด้านการใช้เทคโนโลยีสร้างความมั่นคงทางรายได้ จากวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ ในเรื่องของการมีรายได้จากการสร้างเนื้อหาจนมีผู้ติดตามจำนวนมาก บนแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ ยูทูบ เฟซบุ๊ก ดิจิตอล ผลสรุปชี้ว่า การสร้างรายได้จากการสร้างเนื้อหา จะเห็นว่า 1) การเริ่มต้นสร้างเนื้อหา 2) เรียนรู้เปิดช่องยูทูบของตนเอง 3) มีรายได้จากส่วนแบ่งรายได้จากยูทูบ สร้างผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่าย จัดสอนการเป็นยูทูบเบอร์ 4) พัฒนาช่องของตนเองให้มีผู้ติดตามเพิ่มมากขึ้น ผลวิจัยดังกล่าว อธิบายได้ตามแนวความเห็นของ รุจา รอดเข็ม, และ สุภารัตน์ ไชย

ประสิทธิ์ (2562) มองว่าผู้สูงอายุทำธุรกิจออนไลน์การพัฒนาตนเองของผู้สูงอายุให้เป็นยูทูบเบอร์ทำอาชีพคลิปปั่นยูทูบ ตามประสบการณ์ความรู้ของผู้สูงอายุ เช่น ปลุกกล้วยไม้ ทำอาหาร สาธิตเมนูต่าง ๆ การมีอดซัสไครบ์ (subscribe) สูงจะมีโฆษณาเข้ามา จะเป็นการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุทางหนึ่งด้วย และเมื่อพิจารณาถึงรูปแบบการสร้างรายได้ผลวิจัยพบว่ารูปแบบการสร้างรายได้มี 3 คือ 1) การสร้างรายได้จากการสร้างเนื้อหา 2) การสร้างรายได้จากการขายสินค้าออนไลน์ (Freelance) ผลดังกล่าวอธิบายได้ว่าผู้สูงอายุที่สามารถใช้เทคโนโลยีในการสร้างรายได้ด้วยตนเอง มีคุณสมบัติพื้นฐานคือ ความเป็นตัวตน ความคิด ความรู้ ทักษะ และความสามารถที่สั่งสมมานานของผู้สูงอายุ เป็นต้นทุนสำคัญที่สามารถนำมาสร้างเนื้อหาและกิจกรรมและใช้ความชำนาญเชิงวิชาชีพที่มีอยู่มาหารายได้ สำหรับข้อค้นพบรูปแบบที่ 3) คือ การสร้างรายได้แบบอิสระตามความสามารถ (Freelance) เพราะบนสื่อสังคมออนไลน์ มีการตั้งกลุ่มเฟซบุ๊กเฉพาะเรื่องจำนวนมาก ที่เปิดโอกาสให้ผู้สนใจเรื่องเดียวกันได้เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มสามารถอ่านข้อความ ข่าวสารที่สมาชิกคนอื่นโพสต์สามารถโพสต์ข้อความและแสดงความเห็นของตนเองได้ ช่วยให้สมาชิกได้รับข่าวสาร ความรู้ และเกิดการเรียนรู้จากการอ่านเนื้อหาในกลุ่ม ในจำนวนกลุ่มเฉพาะเรื่องนี้ มีการจัดตั้งกลุ่มเรื่องการทำงานอิสระขึ้นเช่นกัน เช่น กลุ่ม “สมาพันธ์ฟรีแลนซ์” ที่ตั้งขึ้นเพื่อเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนการจ้างงาน ทั้งผู้จ้างงานและผู้รับจ้างงานอิสระสาขาต่าง ๆ กลุ่ม “ฟรีแลนซ์ (รวมงานทุกอย่าง)” ที่เป็นพื้นที่กลางของผู้จ้างงานและผู้รับจ้างงาน เช่น เฟซ “FreelanceBay – สังคมฟรีแลนซ์คุณภาพ”

การใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน และ การใช้เทคโนโลยีสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นวัยในครอบครัว ข้อค้นพบสองประเด็นดังกล่าวชี้ว่า ผู้สูงอายุมีการใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวันในการทำงาน การใช้แอปพลิเคชันของภาครัฐ การเงินและธนาคาร ซื้อสินค้าทั่วไปทางออนไลน์ ใช้ความบันเทิง และสนทนากับครอบครัวเพื่อนฝูง เป็นไปตามทิศทางการปรับเปลี่ยนระบบการใช้จ่ายใช้สอยเงินในชีวิตประจำวันไปสู่การไม่ใช้เงินสด (Cashless Payment) และให้บริการทางการเงินที่ไม่ใช่สถาบันการเงินหรือธนาคาร

(Non-Bank) เช่น บริการชำระค่าสาธารณูปโภค รวมทั้งการชำระค่าสินค้าผ่านร้านสะดวกซื้อและแอปพลิเคชันต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะมาจากแรงผลักดันสำคัญคือ การพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวัน และการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการให้บริการแก่ประชาชนและผู้สูงอายุของภาครัฐ ตลอดทั้งผู้สูงอายุสามารถนำมาใช้เป็นตัวเชื่อมต่อการติดต่อสื่อสาร พูดคุย ถามไถ่ สารทุกข์สุกดิบระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรหลาน ทำกิจกรรมร่วมกันกับเพื่อนวัยผู้สูงอายุด้วยกัน รวมทั้งการรวมกลุ่มสร้าง ซึ่งปัจจุบันผู้สูงอายุที่อยู่ห่างไกลจากบุตรหลาน คนในครอบครัวที่มีความจำเป็นต้องทำงานประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงดูตนเอง และส่งรายได้เลี้ยงดูผู้สูงอายุในครอบครัวของตนเอง ได้ใช้ช่องทางออนไลน์ในการติดต่อพูดคุยกันเป็นปกติ ต่อมาผลวิจัยในด้านของ **การใช้เทคโนโลยีดูแลสุขภาพ** ได้พบว่าผู้สูงอายุเข้าถึงข้อมูลเนื้อหาสุขภาพ และสามารถนำข้อมูลมาใช้ในการดูแลสุขภาพของตนเองได้ และใช้ไลน์ เป็นช่องทางการติดต่อระหว่างแพทย์กับคนไข้ที่ต้องเข้ารับการรักษา ติดตามอาการต่อเนื่อง ใช้ในลักษณะเชื่อมโยงระบบสาธารณสุขกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มีการนำเทคโนโลยีเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตมาใช้ในการป้องกันอันตรายและช่วยเหลือผู้สูงอายุที่อาศัยตามลำพัง และพบว่าการใช้อุปกรณ์สัญญาณชีพและการออกกำลังกายได้พัฒนาขึ้นและมีผู้สูงอายุเริ่มใช้อุปกรณ์ ได้แก่ นาฬิกาอัจฉริยะ (smart watch) ในการวิ่ง ใช้วัดอัตราการเต้นของหัวใจขณะออกกำลังกาย ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาบริการสาธารณสุข ตามยุทธศาสตร์ “e-Health” ของกระทรวงสาธารณสุข ที่พัฒนาระบบการให้บริการทางการแพทย์และสาธารณสุขสู่การให้บริการผ่านระบบออนไลน์ครบวงจร นับตั้งแต่การนัดหมาย การตรวจรักษา การให้คำปรึกษา การรักษาทางไกล เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยที่มีความจำเป็นต้องใช้บริการทางการแพทย์พื้นฐานจึงต้องเปลี่ยนมาใช้บริการบนระบบสาธารณสุขออนไลน์ การนำเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตในทุกสิ่ง (Internet of Things; IoT) มาใช้จำเป็นต้องมีอุปกรณ์เฉพาะที่มีหน้าที่สำคัญในการประมวลข้อมูล การติดต่อสื่อสารกับระบบเครือข่ายและส่วนแสดงผล ควบคุมการทำงานในมือของผู้ใช้งาน ในรูปแบบอุปกรณ์

(Device) หรือแอปพลิเคชันบนคอมพิวเตอร์ หรือโทรศัพท์มือถือสมาร์ทโฟน ซึ่งผู้สูงอายุต้องมีทั้งอุปกรณ์และสามารถควบคุมการใช้งานอุปกรณ์นี้ได้ด้วยตนเอง (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล, ม.ป.ปบ)

ภาครัฐกับการเตรียมความพร้อมสำหรับสังคมสูงวัยที่มีเทคโนโลยีเป็นตัวกำหนดการดำเนินชีวิต

จากผลการวิจัยในประเด็นบทบาทผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้สูงอายุ สะท้อนให้เห็นว่า มีความพยายามช่วยเหลือผู้สูงอายุในทุกมิติและจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน การเตรียมพร้อมสู่สังคมสูงวัยยุคดิจิทัล ยังจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการภาพรวม จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการสำรวจเพื่อระบุความจำเป็นความต้องการของแต่ละพื้นที่ สะท้อนให้เห็นจากการดำเนินโครงการที่เสร็จสิ้นไปแล้วแต่ไม่มีผู้ใช้บริการ อันเนื่องมาจากการที่โครงการอาจจะไม่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้งานได้จริง นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมและให้ความช่วยเหลือจากหลายภาคส่วนที่มุ่งเน้นเฉพาะประเด็นใดประเด็นหนึ่ง และเฉพาะกลุ่มที่ซ้ำซ้อนกัน ทำให้มีการดำเนินโครงการที่ซ้ำซ้อนกัน ภาครัฐจึงจำเป็นต้องมีบทบาทและหน้าที่ในการบริหารจัดการภาพรวม การขับเคลื่อนเตรียมความพร้อมสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอดนี้ หน่วยงานรัฐจำเป็นต้องมีกลไกสนับสนุนในการวางแผนนโยบายหลัก กำกับกำกับการดำเนินการของหน่วยงานในสังกัด อีกทั้งต้องมีการวางแผนทางเพื่อระดมการช่วยเหลือในการขับเคลื่อนจากภาคส่วนอื่น ๆ ของสังคม ผลักดันให้เกิดการประสานงานเป็นเครือข่ายขับเคลื่อนให้เกิดผล

การบริหารจัดการในภาพรวม ภาครัฐจำเป็นต้องมีการสร้างฐานข้อมูลที่มีการระบุลำดับความสำคัญของปัญหาและสามารถระบุความจำเป็นความต้องการของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ถึงระดับปัจเจกบุคคล ควรมีการสำรวจศักยภาพของภาคส่วนอื่น ๆ เช่น ชุมชน อาสาสมัครจิตอาสา สถาบันการศึกษา สถานปฏิบัติการกิจกรรมทางศาสนา และภาคธุรกิจเอกชนในแต่ละพื้นที่ เพื่อหาแนวทางการร่วมมือแบบบูรณาการในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ การส่งเสริมและให้ความช่วยเหลือจำเป็นจะต้องตอบโจทย์ที่หลากหลาย ตรงเป้าและครอบคลุม มีความยืดหยุ่นพร้อมปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ มีความเชื่อมโยง

ประสานความช่วยเหลือจากทุกภาคส่วน และมีความต่อเนื่องและการติดตามเพื่อความยั่งยืน

ภายใต้การบริหารจัดการในภาพรวมนี้ เมื่อประมวลจากผลการวิจัยที่นำเสนอมาทั้งหมด ภาครัฐจำเป็นต้องพิจารณากรอบแนวคิดของรัฐใน 3 ด้าน ดังนี้

ด้านแรกบทบาทหน้าที่ของรัฐ ปัจจุบันภาพการขับเคลื่อนของภาครัฐเป็นไปในลักษณะของการเป็นผู้ดำเนินการ มีการวางนโยบายเป็นกรอบใหญ่และหน่วยงานรัฐเป็นผู้ขับเคลื่อนดำเนินการกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ภายใต้แนวนโยบายที่วางไว้ ด้วยตัวเองเท่านั้น รัฐควรปรับขยายกรอบแนวคิดบทบาทให้เป็นผู้วางแนวนโยบาย แสวงหาความร่วมมือ สร้างแรงจูงใจและอำนวยความสะดวกในการร่วมกันขับเคลื่อน

ด้านการประเมินความสำเร็จในการขับเคลื่อน ปัจจุบันหน่วยงานรัฐมีการประเมินความสำเร็จของการดำเนินการแต่ละโครงการที่เป็นผู้ดำเนินการเอง แต่ขาดประเมินความก้าวหน้าในภาพรวม ควรขยายกรอบแนวคิดการประเมินความสำเร็จให้ครอบคลุมถึงประสิทธิผลจากการขับเคลื่อนของภาคีอื่น ๆ ที่ภาครัฐได้ร่วมผลักดันให้เกิดการดำเนินการ ควรเป็นความสำเร็จในภาพรวมของความเข้มแข็งของสังคมสูงวัย

ด้านสุดท้ายการกำหนดขอบเขตความสามารถ ไม่ควรติดอยู่กับข้อจำกัดภายใต้ทรัพยากรที่มีหรือที่ได้รับการจัดสรรเท่านั้น หากแต่ควรเป็นกลไกที่จะเอื้อให้เกิดการแสวงหาปัจจัยสนับสนุนจากภาคีอื่น ๆ เข้ามา หาแนวทางและสร้างแรงจูงใจให้ภาคีอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะจากภาคเอกชน เช่น การสร้างแรงจูงใจจากการให้สิทธิพิเศษทางภาษีบางอย่าง การสร้างระบบนิเวศการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุจากทุกภาคส่วน รัฐอาจเป็นผู้ริเริ่มสร้างต้นแบบ และนำต้นแบบไปขยายผลให้ครอบคลุม โดยการสร้างช่องทางให้ภาคส่วนอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่ลูกหลาน คนในครอบครัว คนรอบข้าง ชุมชน เจ้าหน้าที่อาสาสมัคร เจ้าหน้าที่รัฐ องค์กรอิสระ หน่วยงานเอกชน และจิตอาสา มาร่วมกันช่วยดูแลและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุแบบยั่งยืน

ข้อเสนอ “รูปแบบการพัฒนาเพื่อเตรียมพร้อมผู้สังคมผู้สูงอายุฐานวิถีชีวิตใหม่”

งานวิจัยนำผลการวิจัยมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นข้อเสนอเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาความรอบรู้ทางเทคโนโลยี เตรียมการและส่งเสริมการนำเทคโนโลยีมาสร้างความมั่นคงทางรายได้ การดูแลสุขภาพ การใช้ชีวิตประจำวัน และการอยู่ร่วมกันระหว่างรุ่นวัยของผู้สูงอายุและเจเนอเรชันอีกซ์ที่จะก้าวสู่ผู้สูงอายุขึ้น และได้ผ่านการตรวจสอบความสมบูรณ์เชิงแนวคิดและการนำไปปฏิบัติโดยผู้แทนจากองค์กร หน่วยงานทั้งภาครัฐ ธุรกิจ เอกชน ที่มีส่วนในการขับเคลื่อนด้านการสร้างรายได้นอกระบบการจ้างงาน การส่งเสริมสุขภาพ การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตสำหรับผู้สูงวัย โดยข้อเสนอนี้มีมุมมองต่อผู้สูงอายุว่าเป็นผู้สูงอายุที่เปี่ยมด้วย “พหุพลัง” อันหมายถึงสถานภาพพฤติกรรมของผู้สูงอายุที่สามารถช่วยเหลือตนเอง ดูแลตนเอง พึ่งตนเองได้ และสามารถดึงศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเอง มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม ในด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต การใช้ชีวิต และการออกกกำลังกาย ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม การมีงานทำ ด้านความมั่นคงในรายได้ ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย และด้านการใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาตนเอง และได้รับการเคารพยอมรับในศักยภาพและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุจากคนต่างรุ่นวัย

รูปแบบการพัฒนาเพื่อเตรียมพร้อมผู้สังคมผู้สูงอายุฐานวิถีชีวิตใหม่ ประกอบด้วย 4 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 รูปแบบการพัฒนาความมั่นคงทางรายได้ด้วยตนเอง: สถาบันสูงวัย มั่นคงทางรายได้ด้วยตนเอง (Elderly Self Income Academy)

จากผลการสำรวจของการวิจัยครั้งนี้พบว่า มีจำนวนร้อยละ 27 ของผู้ที่มีอายุ 60-69 ปี และร้อยละ 55.22 ที่มีแหล่งรายได้มาจากการรับจ้างทำงาน สะท้อนให้เห็นว่าหนึ่งในสี่ของผู้ที่อยู่ในวัยเกษียณอายุ และครึ่งหนึ่งผู้ที่จะก้าวสู่ผู้สูงอายุ ยังมีการทำงานหารายได้ด้วยตนเองอยู่นอกจากนี้ผลการวิจัยเชิงลึกยังปรากฏให้เห็นว่ามีกรณีตัวอย่างทั้งผู้สูงอายุและผู้จะก้าวสู่ผู้สูงอายุสามารถใช้เทคโนโลยีสร้างรายได้ด้วยตนเอง ทั้งในลักษณะของการ

สร้างเนื้อหาบนแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ การค้าขายสินค้าออนไลน์ รวมทั้งการทำงานอิสระจากความสามารถส่วนบุคคล จากผลการวิจัยได้พัฒนาเป็นข้อเสนอรูปแบบการพัฒนาความมั่นคงทางรายได้มีฐานแนวคิด มุ่งสร้างสถาบันสร้างเสริมความรู้ ทักษะ และความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสร้างรายได้ด้วยตนเองคือ “สถาบันสูงวัย มั่นคงทางรายได้ด้วยตนเอง” (Elderly Self Income Academy) ที่เน้นความร่วมมือของทุกภาคส่วน ทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน สถาบันที่เสนอจัดตั้งขึ้นนี้ไม่ยึดติดอยู่กับรูปแบบทางกายภาพที่เน้นโครงสร้างของตัวสถาบัน แต่เป็นสถาบันเชิงรุกที่สามารถเคลื่อนที่เข้าหากลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งสามารถพัฒนาไปสู่การจัดตั้งคลินิกดิจิทัลเสมือนจริง (Virtual Digital Clinic) เพื่อให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล ขยายรูปแบบการเรียนรู้เพื่อการสร้างรายได้ที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการใช้สื่อดิจิทัล สามารถให้ความรู้ที่ใช้สำหรับการสร้างรายได้แบบออฟไลน์ควบคู่กันไป รวมทั้งการส่งเสริมการสร้างรายได้ของผู้สูงอายุในลักษณะอื่น ๆ เช่น การเรียนการสอนด้านอาชีพ การจัดทุนช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ในการเริ่มต้น มีการสร้างแพลตฟอร์มไปช่วยสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุ นอกจากนี้สถาบันที่จัดตั้งนี้สามารถพัฒนาหลักสูตรสำหรับการรับมือกับภาวะสังคมสูงวัยสำหรับกลุ่มวัยอื่น ๆ ไปพร้อม ๆ กัน และครอบคลุมไปถึงเรื่องความรู้เท่าทันสื่อ รองรับการเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณของผู้สูงวัยมีการเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ขยับขึ้นมาจากรุ่นวัยต่าง ๆ ตามลำดับ

รูปแบบการพัฒนานี้อยู่บนฐานความหลากหลาย การครอบคลุมศักยภาพพื้นฐานและความต้องการที่หลากหลายของผู้สูงอายุอย่างเหมาะสมกับแต่ละช่วงวัย และเป็นช่องทางการเชื่อมต่อกับโครงการการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในกระบวนการเรียนรู้ การอบรม การเรียนการสอนควรคำนึงถึงความปลอดภัยทางร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุ สร้างความรู้สึกการมีคุณค่าให้แก่ผู้สูงวัย และสร้างการมีส่วนร่วมจากคนต่างรุ่นวัย

เป้าหมายของการจัดตั้งสถาบันนี้ คือ ผู้สูงอายุและผู้จะก้าวสู่ผู้สูงอายุสามารถใช้เทคโนโลยีสร้างรายได้ด้วยตนเอง และมีรายได้เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตโดยไม่ต้องพึ่งพาเงินช่วยเหลือจากบุคคลอื่น กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่

ผู้สูงอายุ ช่วงอายุ 60-65 ปี และผู้จะก้าวสู่ผู้สูงอายุช่วงอายุ 40-59 ปี

สำหรับแนวทางการดำเนินงาน ใช้แนวคิดการสร้างสถาบันการเรียนรู้และส่งเสริมความรู้ ทักษะ และความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสร้างรายได้ด้วยตนเอง มีกิจกรรมหลักคือ การจัดการอบรมเรียนรู้และผลิตผู้สูงอายุและผู้จะก้าวสู่ผู้สูงอายุที่สามารถใช้เทคโนโลยีสร้างรายได้ด้วยตนเอง รวมทั้งสร้างการรวมกลุ่มพัฒนา สร้างระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เน้นการสร้างทักษะ (Building skill) เพิ่มพูนทักษะ (Upskill) และการปรับปรุงทักษะตลอดเวลา (Reskill)

รูปแบบที่ 2 รูปแบบการพัฒนาสุขภาวะร่วมกันบนฐานวิถีชีวิตใหม่: สูงวัย ไลฟ์สเฟียร์ (Elderly Life Sphere)

จากผลการสำรวจพบว่า ผู้สูงอายุและผู้จะก้าวสู่ผู้สูงอายุ สามารถใช้โทรศัพท์สมาร์ทโฟนได้อย่างคล่องแคล่ว กลุ่มอายุ 40-49 ปี มีความคล่องแคล่วมากในการใช้เทคโนโลยีดูแลสุขภาพ การดำเนินชีวิตประจำวัน และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นวัยในครอบครัวและเพื่อน ในขณะที่กลุ่มอายุ 50-59 ปี ใช้งานได้คล่องแคล่วปานกลาง ส่วนกลุ่มอายุ 60-69 ปี ใช้งานได้คล่องแคล่วน้อย ความสามารถในการเข้าถึงสื่อดิจิทัล (Access) ทำความเข้าใจเนื้อหาบนสื่อดิจิทัล (Understanding) และความสามารถวิเคราะห์และประเมินเนื้อหา (Evaluation) ในกลุ่มอายุ 40-49 ปี อยู่ในระดับมาก ขณะที่กลุ่มอายุ 50-59 ปี ในขณะที่กลุ่มอายุ 60-69 ปี อยู่ระดับปานกลาง นอกจากนี้ความสามารถในการจัดการกับการใช้ชีวิตฐานวิถีใหม่พบว่า กลุ่มที่จะก้าวสู่ผู้สูงอายุ (อายุ 40-59 ปี) สามารถจัดการกับการใช้ชีวิตประจำวันแบบฐานวิถีชีวิตใหม่ด้านการป้องกันตนเองมิให้ติดเชื้อโควิด การพักผ่อนหย่อนใจบนสื่อออนไลน์ การรับสวัสดิการ ความช่วยเหลือจากรัฐผ่านสื่อออนไลน์ การเปลี่ยนมาพูดคุยผ่านไลน์หรือแอปพลิเคชันสนทนา การใช้บริการภาครัฐออนไลน์ ส่วนกลุ่มวัยผู้สูงอายุ (อายุ 60-69 ปี) สามารถจัดการกับการใช้ชีวิตประจำวันแบบฐานวิถีชีวิตใหม่ด้านการป้องกันตนเองมิให้ติดเชื้อโควิดได้ส่วนการจัดการการนัดหมาย นัดหมอ ผ่านโทรศัพท์มือถือ อยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนให้เห็นว่า การ

ใช้เทคโนโลยีเพื่อสุขภาวะที่ดีทั้งกายใจและสังคมของผู้สูงอายุยังต่ำกว่ากลุ่มผู้จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุ ทั้งนี้ข้อมูลเชิงลึกชี้ให้เห็นว่าการใช้เทคโนโลยีบนฐานวิถีชีวิตใหม่ มีการใช้ในเรื่องการทำงาน การเข้าถึงบริการสวัสดิการและมาตรการช่วยเหลือภาครัฐผ่านออนไลน์ การใช้บริการธนาคารผ่านแอปพลิเคชัน ซื้อสินค้าออนไลน์ พักผ่อนเพื่อความเพลิดเพลิน และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนวัยเดียวกัน และคนต่างรุ่นวัยในครอบครัว รวมถึงการเข้าถึงข้อมูลสุขภาพออนไลน์ ผลการวิจัยข้างต้นชี้แนะว่า การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุและผู้จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุบนฐานวิถีชีวิตใหม่ จะใช้ชีวิตประจำวันร่วมกับคนในครอบครัวและคนอื่น ๆ บนโลกออนไลน์มากขึ้น การดำเนินชีวิตจะเปลี่ยนไปสู่การใช้เทคโนโลยีในเรื่องพื้นฐานการดำเนินชีวิตมากขึ้น ข้อมูลจากผลการวิจัยชี้ว่ากลุ่มผู้จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุจะมีความคล่องแคล่วและปรับตัวได้มากกว่าผู้สูงอายุ หากมีการเชื่อมโยงผู้ที่มีความคล่องแคล่วกับผู้ที่ยังไม่คล่องแคล่วและจัดกิจกรรมที่จะช่วยกันและกันในการปรับตัวสู่การใช้ชีวิตด้วยเทคโนโลยีบนการเปลี่ยนแปลงสู่ฐานวิถีชีวิตใหม่ จะสามารถพัฒนาส่งเสริมผู้สูงอายุและผู้จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุได้ รูปแบบการพัฒนานี้สามารถทำได้ด้วยแนวคิด การจัดพื้นที่สาธารณะเพื่อการร่วมกันพัฒนาตนเองและผู้อื่นให้สามารถดำเนินชีวิตแบบฐานวิถีชีวิตใหม่ได้ ในรูปแบบ “สูงวัยไลฟ์สเฟียร์ (Elderly Life Sphere)” โดยจัดพื้นที่สาธารณะที่จะมาใช้ร่วมกัน แลกเปลี่ยน ช่วยเหลือกันและกัน เป็นพื้นที่ทางสังคมที่จะเสริมสร้างความกระปรี้กระเปร่าในการดำเนินชีวิตประจำวัน

เป้าหมายของรูปแบบการพัฒนานี้ คือการที่ผู้สูงอายุและผู้จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุได้มีพื้นที่สาธารณะแบบเปิด ที่ส่งเสริมให้เกิดการปรับตัวและสามารถดำเนินชีวิตบนฐานวิถีชีวิตใหม่ได้ด้วยตนเองอย่างกระปรี้กระเปร่า (Active Aging) โดยกลุ่มเป้าหมายจะเป็นทั้งผู้สูงอายุ ช่วงอายุ 60-69 ปี และผู้จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุ ช่วงอายุ 40-59 ปี

รูปแบบที่ 3 รูปแบบการลดทอนความเปราะบางของผู้สูงอายุ: สูงวัย ไปด้วยกัน ไม่ทิ้งกัน (Elderly Stand Together Scheme)

ผลการวิจัยเชิงลึกสะท้อนภาพการใช้เทคโนโลยีของกลุ่มเปราะบางได้ว่า ผู้สูงอายุและผู้จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุ

ที่เป็นกลุ่มเปราะบาง โดยพื้นฐานเป็นผู้ที่ไม่ใช้เทคโนโลยี และถึงแม้จำเป็นต้องใช้ก็ยังไม่ค่อยคล่อง จะต้องให้เพื่อนบ้านใกล้เคียงหรือลูกหลานช่วยเหลือทำแทน ยังขาดแคลนอุปกรณ์สมาร์ทโฟนและสัญญาณอินเทอร์เน็ตเป็นของตนเอง กิจกรรมบนออนไลน์เป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิง การติดต่อพูดคุยกับบุตรหลาน การใช้แอปพลิเคชันด้านการใช้สวัสดิการรัฐซื้อสินค้าตามมาตรการช่วยเหลือ มีความต้องการด้านการรักษาดูแลสุขภาพ ผ่านเทคโนโลยีว่ามีความจำเป็นสำหรับการให้บริการพื้นฐาน เช่น การนัดหมายแพทย์ การปรึกษาแพทย์ จะช่วยให้สะดวกไม่ต้องเดินทางไปพบแพทย์เป็นการดีสำหรับตนเอง สะท้อนให้เห็นว่าการใช้ชีวิตพื้นฐานโดยเฉพาะเรื่องสุขภาพมีแนวโน้มที่จะต้องใช้ผ่านเทคโนโลยีมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การไม่มีอุปกรณ์ ไม่มีสัญญาณอินเทอร์เน็ต การใช้งานที่ไม่คล่องแคล่ว การมีอายุมาก ทำให้กลุ่มเปราะบางเสียโอกาสเข้าถึงระบบสวัสดิการและมาตรการช่วยเหลือของรัฐที่ใช้ผ่านเทคโนโลยี นอกจากนี้มีมุมมองว่า ตนเองไม่มีความจำเป็นที่จะใช้เทคโนโลยีเพราะกิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันจำเป็นต้องทำงานเลี้ยงชีพ ทำให้ไม่มีเวลาว่างใช้เทคโนโลยี การใช้เทคโนโลยีเป็นรายจ่ายจำนวนมากที่ไม่จำเป็น แต่หากได้รับความช่วยเหลืออุปกรณ์และสัญญาณอินเทอร์เน็ตและการสอนให้ใช้งานหรือการทำแทนให้ก็จะช่วยให้ตนเองใช้เทคโนโลยีได้ สิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคที่เกิดขวางการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการใช้ชีวิตฐานวิถีชีวิตใหม่

ข้อมูลผลวิจัย ชี้ให้เห็นว่าการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุและผู้จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มเปราะบางยังมีความเป็นผู้สูงอายุที่กระปรี้กระเปร่า (Active Aging) น้อยมาก เนื่องจากมีข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงและใช้เทคโนโลยีที่จำเป็นบนฐานวิถีชีวิตใหม่ แต่ผลการสำรวจสะท้อนว่า การใช้ชีวิตพื้นฐานของกลุ่มเปราะบางมีความจำเป็นที่ต้องใช้เทคโนโลยีเพื่อการดูแลสุขภาพ และการเข้าถึงสวัสดิการและมาตรการช่วยเหลือจากภาครัฐ ดังนั้นจึงต้องไม่ทิ้งให้ผู้สูงอายุในปัจจุบันเสียโอกาสการเข้าถึงสวัสดิการและการดูแลสุขภาพจากภาครัฐ และต้องลดความเปราะบางของกลุ่มที่จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้เป็นกลุ่มเปราะบางที่สามารถใช้เทคโนโลยีบนฐานวิถีชีวิตใหม่ได้

ด้วยตนเอง ซึ่งมีอาจจะทำให้อยู่ข้างหลังอย่างโดดเดี่ยว จำเป็นต้องมีแบบแผนการส่งเสริมให้กลุ่มเปราะบางเป็นผู้สูงอายุที่มีความกระปรี้กระเปร่า (Active Aging) บนเงื่อนไขข้อจำกัดของตนเอง ในรูปแบบชุดแผนงานลดความเปราะบางและส่งเสริมความกระปรี้กระเปร่า คือ “สูงวัย ไปด้วยกัน ไม่ทิ้งกัน (Elderly Stand Together Scheme)” โดยมีรายละเอียดดังนี้

เป้าหมายของรูปแบบการลดทอนความเปราะบางของผู้สูงอายุนี้ คือการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุและผู้ที่จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุ มีความเป็นผู้สูงอายุที่กระปรี้กระเปร่า (Active Aging) บนเงื่อนไขข้อจำกัดของตนเอง กลุ่มเป้าหมายจึงเป็นกลุ่มผู้สูงอายุและผู้จะก้าวสู่วัยผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มเปราะบาง

รูปแบบการให้บริการ จัดทำเป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย ขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติจริง ได้แก่ การวิจัยพื้นฐานเพื่อสร้างนโยบาย การนำเสนอสังคมสู่การเปลี่ยนแปลงผ่านสื่อ (Media Advocacy) การกำหนดนโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้อง การส่งเสริมธุรกิจเอกชนให้มีส่วนร่วมดำเนินงาน โดยมีกลไกการขับเคลื่อนเป็นกลไกการบูรณาการนักวิชาการ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรสาธารณะ สื่อ ขับเคลื่อนเชิงนโยบาย และกลไกความร่วมมือภาครัฐกับภาคเอกชน ในลักษณะการส่งเสริมการจัดตั้งและดำเนินงานภายใต้มาตรการพิเศษทางภาษี การส่งเสริมให้เกิดวิสาหกิจเริ่มต้น

รูปแบบที่ 4 รูปแบบการพัฒนาการดูแลให้ความช่วยเหลือฉุกเฉิน: สูงวัย สมาร์ทลิฟวิง (Elderly Smart Living)

ประเด็นการรักษาและดูแลสุขภาพด้วยเทคโนโลยีเริ่มปรากฏให้เห็นการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการดูแลสุขภาพระหว่างแพทย์กับคนไข้ มีการนำเทคโนโลยีเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตมาใช้ในการป้องกันอันตรายและช่วยเหลือผู้สูงอายุที่อาศัยตามลำพัง เพื่อให้สามารถให้การช่วยเหลือได้ทัน ผลการสำรวจสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาด้านการดูแลให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุในเหตุการณ์ที่เป็นอันตรายต่อชีวิตยังมีไม่มากนัก ทั้งที่เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยเหลือผู้สูงอายุเพื่อลดการสูญเสียชีวิตหรือการเจ็บป่วยหนัก นอกจากนี้ผลการวิจัยเชิงลึกได้ปรากฏกรณีตัวอย่าง การนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้สร้างระบบความช่วยเหลือผู้สูงอายุที่อาศัยตามลำพังของเทศบาลเมืองมาบตาพุด ที่พัฒนา

อุปกรณ์ตรวจจับและแจ้งเตือนการหกล้ม การเคลื่อนที่ออกจากบริเวณที่ปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุที่บกพร่องด้านความจำ นำมาใช้ในป้องกันอุบัติเหตุในผู้สูงอายุและผู้ที่มีภาวะพึ่งพิง เป็นระบบช่วยประสานการขอความช่วยเหลือในกรณีที่เกิดอุบัติเหตุขึ้นอย่างทันท่วงที ช่วยป้องกันเหตุฉุกเฉินที่เป็นอันตรายต่อผู้สูงอายุได้ ดังนั้นโครงการวิจัยได้เสนอรูปแบบการพัฒนาการดูแลให้ความช่วยเหลือฉุกเฉินคือ “สูงวัย สมาร์ทลิฟวิง (Elderly Smart Living) มีเป้าหมายของรูปแบบการพัฒนานี้ เพื่อให้ผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงได้รับการช่วยเหลือให้ปลอดภัยจากเหตุการณ์ฉุกเฉินที่เป็นอันตรายถึงชีวิตและการเจ็บป่วยฉุกเฉิน โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิง และผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพัง

การดำเนินงานใช้แนวคิดการติดตั้งระบบให้ความช่วยเหลือฉุกเฉินในชุมชน (Smart Living) โดยเริ่มจากการสำรวจความจำเป็น ความต้องการของผู้สูงวัย ศักยภาพของหน่วยงานท้องถิ่น ชุมชน ภาคเอกชน ของแต่ละพื้นที่ และจัดทำเกณฑ์ผู้มีสิทธิ์รับความช่วยเหลือ เพื่อเป็นฐานข้อมูลที่จะนำไปพัฒนาแนวทางการจัดสรรความช่วยเหลือและอุปกรณ์ให้เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ จากนั้นหาหรือแนวทางบูรณาการความช่วยเหลือจากภาคส่วนอื่น ๆ ของสังคม เช่น การจัดหาอุปกรณ์และสัญญาณเชื่อมต่อกับระบบ ทิมดูแลระบบ ทิมฉุกเฉินที่สามารถเข้าถึงผู้สูงอายุที่ประสบเหตุสาธารณสุขหรือโรงพยาบาลในพื้นที่ โดยเน้นการประสานงานกับเจ้าหน้าที่บริหารท้องถิ่น สาธารณสุข โรงพยาบาล อาสาสมัคร จัดอาสาในพื้นที่ จัดหาอุปกรณ์จับสัญญาณการหกล้ม การเคลื่อนไหว ให้แก่ผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยหรืออยู่ในภาวะพึ่งพิง เชื่อมต่ออุปกรณ์ผ่านเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตเข้ากับศูนย์รับแจ้งฉุกเฉินของหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อให้สามารถให้ความช่วยเหลือในกรณีเกิดเหตุฉุกเฉินที่เป็นอันตรายแก่ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงได้

กลไกการขับเคลื่อนที่ใช้ เป็นกลไกการบูรณาการภาคประชาชนท้องถิ่น องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ธุรกิจเอกชนในท้องถิ่นในการดำเนินงานทั้งด้านเงินทุนและการปฏิบัติการ ในรูปแบบของกองทุนพัฒนาผู้สูงอายุในชุมชน มีกลไกการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนในรูปแบบความร่วมมือหลายฝ่าย ได้แก่ งบประมาณภาครัฐ การสนับสนุนเงินทุนตามโครงการการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมของ

ธุรกิจเอกชน (Corporate Social Responsibility, CSR) และองค์กรไม่หวังผลกำไร ในรูปแบบโครงการความร่วมมือ และกลไกการจัดทำเป็นบริการตามความประสงค์ (On demand) โดยการลงทุนของบริษัทเอกชน หรือธุรกิจเพื่อสังคม และเรียกเก็บค่าใช้จ่ายจากผู้ให้บริการที่มีความต้องการและสามารถรับผิดชอบค่าบริการของตนเองได้ ทั้งนี้ ภาครัฐควรจัดการสนับสนุนธุรกิจที่ให้บริการลักษณะนี้ เช่น การสนับสนุนด้านผลประโยชน์ทางภาษี

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

การวิจัยครั้งนี้เสนอรูปแบบการพัฒนาเพื่อเตรียมพร้อมผู้สูงอายุฐานวิถีชีวิตใหม่ ในด้านการพัฒนาความรู้ทางเทคโนโลยี เตรียมการและส่งเสริมการนำเทคโนโลยีมาสร้างความมั่นคงทางรายได้ การดูแลสุขภาพ การใช้ชีวิตประจำวัน และการอยู่ร่วมกันระหว่างรุ่นวัยของผู้สูงอายุและผู้ที่จะก้าวสู่ผู้สูงอายุ รองรับสังคมสูงวัยในอนาคตที่เทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต เป็นการบุกเบิกประเด็นการวิจัยที่เน้นการนำเทคโนโลยีมาส่งเสริมพัฒนาผู้สูงอายุ ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการวิจัยต่อเนื่อง ดังนี้

1. งานวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่มุ่งวิจัยเชิงพัฒนาสู่การปฏิบัติจริงเพื่อสร้างต้นแบบการพัฒนาผู้สูงอายุด้วยเทคโนโลยี ได้แก่ 1) การวิจัยรูปแบบการพัฒนาความมั่นคงทางรายได้ด้วยตนเองตามแนวคิดการจัดตั้งสถาบันสูงวัยสร้างความมั่นคงทางรายได้ด้วยตนเอง (Elderly Self Income Academy) 2) การวิจัยรูปแบบการพัฒนาสุขภาวะร่วมกันบนฐานวิถีชีวิตใหม่ตามแนวคิดสูงวัยไลฟ์สเฟียร์ (Elderly Life Sphere) 3) การวิจัยรูปแบบการพัฒนาการดูแลให้ความช่วยเหลือฉุกเฉินการแนวทางการจัดตั้งหน่วยปฏิบัติการสมาร์ตลิฟวิ่ง (Elderly Smart Living Unit) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาที่สามารถนำไปดำเนินงานขยายผลได้ในอนาคต

2. การวิจัยเชิงนโยบาย (Policy Research) ที่มุ่งเน้นวิจัยสร้างองค์ความรู้ที่สามารถนำไปกำหนดเป็นนโยบายด้านการลดทอนความเปราะบางของผู้สูงอายุกลุ่มเปราะบาง ในด้านการให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน ส่งเสริม การเข้าถึงและการใช้ประโยชน์เทคโนโลยีของผู้สูงอายุและผู้ที่จะก้าวสู่ผู้สูงอายุ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมกิจการผู้สูงอายุ (2561) *ยุทธศาสตร์กรมกิจการผู้สูงอายุ 20 ปี พ.ศ. 2561 – 2580* กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สามลดา
- กรมควบคุมโรค. (2564) *กรมควบคุมโรคขอความร่วมมือประชาชนเคร่งครัดมาตรการ D-M-H-T-A อย่างต่อเนื่อง เพื่อป้องกันโรคโควิด 19*. วันที่เข้าถึงข้อมูล 20 ตุลาคม 2563 แหล่งที่มา <https://ddc.moph.go.th/brc/news.php?news=18373&deptcode=brc>
- เจษณี จันทวงศ. (ม.ป.ป). *การพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุของประเทศไทย. การประชุมวิชาการระดับชาติ “อาเซียนบนเส้นทางของประชาคม (ASEAN on the Path of Community).*
- จิตติพล ปัญญาลิมปนนท. (2560). *ผู้ให้กำเนิดอินเทอร์เน็ตไทย เดือนความเหลื่อมล้ำในยุค 4.0*. ปีที่ 31 ไทย. วันที่เข้าถึงข้อมูล 13 พฤษภาคม 2563 แหล่งที่มา <https://www.bbc.com/thai/thailand-41316885369>
- ณัฐวิ ไขษะฐิติ. (บรรณาธิการ) (2562). *ความท้าทายอนาคตประเทศไทย ประชากรสูงวัยไม่เท่าทันเทคโนโลยี*. ผู้จัดการออนไลน์. วันที่เข้าถึงข้อมูล 13 พฤษภาคม 2563 แหล่งที่มา <https://mgronline.com/stockmarket/detail/9620000006224>
- ทวีศักดิ์ กอนันตกุล, และคณะ. (2545). อินเทอร์เน็ตกับความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสารสนเทศ. *วารสาร NECTEC สารสนเทศ*, 9(45).
- เทอดศักดิ์ ชมโตะสุวรรณ. (2562). *ม.รังสิต เปิดตัว “ดัชนีความเหลื่อมล้ำดิจิทัล” ชี 5 จว. กลุ่มวัยชรา เด็ก คนจนเข้าถึงดิจิทัลต่ำ*. วันที่เข้าถึงข้อมูล 13 พฤษภาคม 2563 แหล่งที่มา <https://www.posttoday.com/politic/news/594261>

- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2561). *สังคมสูงวัยกับความท้าทายของตลาดแรงงานไทย*. วันที่เข้าถึงข้อมูล 16 พฤษภาคม 2563 แหล่งที่มา <https://www.bot.or.th>
- ธีระ สนิเตชาธิกร, และอัครนัย ชวัญอยู่. (2563). ความต้องการเทคโนโลยีดิจิทัลและสารสนเทศเพื่อการสื่อสารในกลุ่มผู้สูงอายุ. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 40(3), 75-96.
- บรรจงจิตต์ อังสุสิงห์. (2562). “พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุทำธุรกิจ “60+ คอออนไลน์ขายทั่วโลก” รับสังคมดิจิทัลตามนโยบายประเทศไทย 4.0. *สยามรัฐออนไลน์* วันที่เข้าถึงข้อมูล 13 พฤษภาคม 2563 แหล่งที่มา <https://siamrath.co.th/n/88236>
- ปริญทร ศรีศศลักษณ์, บุญพิชชา จิตตภักดิ์, และสุนิสา จันทร์แสง (2563). นวัตกรรมในการดูแลผู้สูงอายุในประเทศไทย ในยุคไทยแลนด์ 4.0. *วารสารวิจัยสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 9(2), 47-54.
- พนม คลีณา. (2559). *การเพิ่มความสามารถในความรอบรู้ทางดิจิทัลและการรู้เท่าทันที่มีต่อความผูกพันและความเสี่ยงจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของประชาชน*. รายงานวิจัย ระยะที่ 1. กองทุนวิจัยและพัฒนาการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม เพื่อประโยชน์สาธารณะ (กทปส.)
- พนม คลีณา. (2563). *การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของผู้สูงอายุและข้อเสนอเพื่อการเสริมสร้างภาวะพลัมพลังของผู้สูงอายุไทย*. รายงานวิจัย, มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2561). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2561*. กรุงเทพฯ :มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- รุจา รอดเข็ม, และสุตารัตน์ ไชยประสิทธิ์. (2562). สังคมสูงวัย : เทคโนโลยีกับผู้สูงอายุ. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*, 13(2), 36-45.
- วิจิณณา หุตานนท์, และสุวรรณา นาควิบูลย์วงศ์. (2560). โมเดลโครงสร้างการพัฒนาทักษะอาชีพผู้สูงอายุ. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*, 11(3), 312-324.
- ศรุดา ทิพย์แสง. (2563). *AI กับเทคโนโลยีทางการแพทย์*, scimath. วันที่เข้าถึงข้อมูล 13 พฤษภาคม 2563 แหล่งที่มา <https://www.scimath.org/article-technology/item/11230-ai-11230>
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (2560). *การส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตามแนวทางพระราชรัฐ*. นิตาโพล,สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. (2559). *สุขภาพของคนไทย 2559: ตายดี วิธีที่เลือกได้*. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, มหาวิทยาลัยมหิดล. บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2561). *รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2561*. สำนักงานยุทธศาสตร์สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์(องค์การมหาชน), กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล[DEPA]. (ม.ป.ป). *การคาดการณ์อนาคตเทคโนโลยีดิจิทัลประเทศไทย 2035*. Frost & Sullivan, จัดทำเพื่อ Depa, สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล.
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล[DEPA]. (ม.ป.ป). *โอกาสของโลกดิจิทัลในสังคมสูงวัย*. สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล. วันที่เข้าถึงข้อมูล 16 พฤษภาคม 2563 แหล่งที่มา <https://www.depa.or.th/th/article-view/article5-2563>.
- หมอมพร้อม. (2564). “หมอมพร้อม” แพลตฟอร์มระบบบริหารจัดการวัคซีนโควิด 19 เพื่อทุกคนบนแผ่นดินไทย. วันที่เข้าถึงข้อมูล 20 ตุลาคม 2564 แหล่งที่มา <https://mohprompt.moph.go.th/mpc/mp-about/about/>
- อัญชลี ทองเสน, วิวัฒน์ มีสุวรรณ, และ ดิเรก ธีระภูธร. (2558). การรักษาทางไกลบนเครือข่ายสังคม. *วารสารเทคโนโลยีการศึกษาและมีเดียคอนเวอร์เจนซ์*, 2(1). 9-15.
- อภิญา เหลาวัฒนพงษ์. (2554). ความต้องการและแนวทางในการจัดสวัสดิการของผู้สูงอายุด้านอาชีพ: โครงการส่งเสริมอาชีพ พื้นที่กรุงเทพมหานคร. *วารสารวิทยบริการ*, 22(3), 56-67.

อรดา รัชตานนท์, และคณะ. (ม.ป.ป.). ผลกระทบจากธุรกิจ e-commerce ต่อผู้ประกอบการท้องถิ่น. ธนาคารแห่งประเทศไทย.

ภาษาอังกฤษ

- Behaghel, L., Caroli, E., & Roger, M. (2014). Age-biased Technical and Organizational Change, Training and Employment Prospects of Older Workers. *Economica*, 81(322), 368-389.
- Livingstone, S., Bober, M., & Helsper, E. (2005). Internet Literacy among Children and Young People: Findings from the UK Children Online Project. Retrieved September 9, 2014, from <http://eprints.lse.ac.uk/397/1/UKCGOonlineLiteracy.pdf>
- Onitsuka, K., Hidayat, R. T., & Huang, W. (2018). Challenges for the next level of digital divide in rural Indonesian communities. *Research Article*, 84(12021), 1-25.
- Prudhomme, T., Clark, A., & Duffy, D. (2009). *The Evolution and Application of Digital Divide Research: Building a Digital Community in Illinois*. The Illinois Repor.
- Rains, S. A., & Tsetsi, E. (2017). Social support and digital inequality: Does Internet use magnify or mitigate traditional inequities in support availability?. *Communication Monographs*, 84(1), 54-74.
- Torres, W. J., Bradford, B. C., & Beier, M. E. (2019). *Technology and the Aging Worker A Review and Agenda for Future Research*. In R. N Landers (ed). CambridgeHandbook of Technology and Employee Behavior. Cambridge University Press.
- Venter, E (2017). Bridging the communication gap between Generation Y and the Baby Boomer generation. *International Journal of Adolescence and Youth*. *International Journal of Adolescence and Youth*, 22(4), 497-507.